

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ
STUDIJSKI PROGRAM: PEDAGOGIJA

***UTICAJ SOCIO-EMOCIONALNE KLIME U
UČIONICI NA ŠKOLSKI USPJEH UČENIKA***

MASTER RAD

Mentor:

Doc. dr Milica Jelić

Kandidat:

Teodora Dević

Nikšić, 2024.

Ime i prezime: Teodora Dević

Datum i mjesto rođenja: 10. 12. 1994, Bar.

Naziv završenog dvogodišnjeg master studijskog programa: Pedagogija

Godina diplomiranja: 2024.

Naslov rada: Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema:

Komisija za ocjenu teme magistranda: Doc. dr Milica Jelić, doc. dr Jovana Marojević i prof. dr Nada Šakotić

Mentor na izradi master rada: Doc. dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu rada: Doc. dr Milica Jelić, doc. dr Jovana Marojević i prof. dr Nada Šakotić

Komisija za odbranu rada: Doc. dr Milica Jelić, doc. dr Jovana Marojević i prof. dr Nada Šakotić

Datum odbrane rada: _____ 2024. godine

APSTRAKT

Ovaj master rad se bavi istraživanjem uticaja socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika. Analizirajući relevantne teorijske izvore na ovu temu, postavljena je temeljna osnova za sprovođenje daljeg istraživanja. Istraživanje je sprovedeno posredstvom anketnih upitnika, a obuhvatilo je 153 učenika drugog razreda srednjih škola i 50 nastavnika koji rade u srednjim školama na teritoriji Opštine Bar, Crna Gora. Na osnovu rezultata, utvrđeno je da socio-emocionalna klima u učionici značajno utiče na motivaciju učenika za postizanje boljih rezultata u učenju. Rad naglašava važnost uloge nastavnika u kreiranju podržavajuće i stimulativne učioničke klime. Većina učenika (85%) se izjasnilo da im je veoma ili uglavnom važno da su na času od strane nastavnika uvaženi, da imaju njegovu podršku i povjerenje. Isto tako, 79,47% učenika smatra da nastavnici imaju značajan uticaj na razvoj njihove ličnosti. Rezultati takođe pokazuju da pozitivna socio-emocionalna klima u učionici podstiče aktivno učešće učenika u nastavi i smanjuje njihov strah od postavljanja pitanja u nastavi, dok je 81,70% učenika istaklo da nisu bili motivisani za učenje kod onih nastavnika na čijim je časovima vladala nepovoljna socio-emocionalna klima. Istraživanje je ograničeno na srednje škole u okviru jedne opštine, što može uticati na generalizaciju rezultata na širu populaciju. Ovo istraživanje ukazuje i na potrebu za daljim osposobljavanjem nastavnika u oblasti socijalnih i emocionalnih kompetencija radi unapređenja obrazovno-vaspitnog procesa.

Ključne riječi: socio-emocionalna klima, stručne kompetencije nastavnika, školski uspjeh.

ABSTRACT

This master's thesis explores the impact of the socio-emotional climate in the classroom on students' academic success. By analyzing relevant theoretical sources on this topic, a foundational basis was established for further research. The research was conducted through survey questionnaires and included 153 second-year high school students and 50 teachers working in high schools in the Municipality of Bar, Montenegro. Based on the results, it was found that the socio-emotional climate in the classroom significantly influences students' motivation to achieve better learning outcomes. The thesis emphasizes the importance of the teacher's role in creating a supportive and stimulating classroom climate. The majority of students (85%) stated that it is very or mostly important for them to feel respected, supported, and trusted by their teacher during class. Furthermore, 79.47% of students believe that teachers have a significant impact on their personal development. The results also show that a positive socio-emotional climate in the classroom encourages active student participation in lessons and reduces their fear of asking questions in class, with 81.70% of students highlighting that they were not motivated to learn from teachers whose classes had an unfavorable socio-emotional climate. The research is limited to high schools within one municipality, which may affect the generalization of the results to a broader population. This study also indicates the need for further training of teachers in social and emotional competencies to enhance the educational and pedagogical process.

Keywords: socio-emotional climate, teachers' professional competencies, academic success.

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET NIKŠIĆ

IZJAVA O AUTORSTVU

Kandidat: Teodora Dević

Na osnovu člana 22 Zakona o akademskom integritetu, ja, dolje potpisana

IZJAVLJUJEM

Pod punom krivičnom i materijalnom odgovornošću, da je master rad po nazivom „*Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika*“ rezultat sopstvenog istraživačkog rada, da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica i da je navedeni rad moje originalno djelo.

U Nikšiću,

Potpis kandidata

SADRŽAJ RADA

UVOD	9
1. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	11
1.1. Terminološko određenje pojma školske klime i klime u učionici	11
1.2. Socio-emocionalna klima u učionici	13
1.3. Školski uspjeh.....	16
1.4. Nastavnik kao kreator klime u učionici	18
1.5. Socio-emocionalne kompetencije nastavnika.....	20
1.6. Pregled ranijih istraživanja	23
1.7. Definisanje osnovnih pojmova	27
2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	29
2.1. Metodologija istraživanja	29
2.2. Problem istraživanja.....	29
2.3. Predmet istraživanja	29
2.4. Cilj i zadaci istraživanja	30
2.5. Hipoteze istraživanja	31
2.6. Varijable istraživanja	32
2.7. Značaj i karakter istraživanja.....	32
2.8. Paradigme u istraživanju	33
2.9. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	33
2.10. Populacija i uzorak u istraživanju	34
2.11. Organizacija i tok istraživanja.....	34
3. OBRADA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	36
3.1. PRIKAZ DOBIJENIH REZULTATA ISTRAŽIVANJA, ANALIZA I DISKUSIJA	37
3.1.2. Uticaj podsticajne socio-emocionalne klime na razvoj vrlina kod učenika	42
3.1.3. Socio-emocionalna klima kao prediktor aktivnosti učenika	56
3.1.4. Važnost uspostavljanja podsticajne socio-emocionalnu klime	62
3.1.5. Stručno usavršavanje socio-emocionalnih vještina nastavnika	65
3.2. OSVRT NA CJELOKUPNU ANALIZU DOBIJENIH REZULTATA.....	71
3.3. Socio-emocionalna klima u učionici i školski uspjeh.....	73
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	74
PREGLED LITERATURE	77
PRILOZI	82

TABELARNI PRIKAZ:

<i>Tabela 1 : Prikaz koliko je učenicima važno da se u učionici osjećaju vrijedno i prihvaćeno, izvor: Autor.....</i>	37
<i>Tabela 2 : Statistički prikaz rezultata iz tabele 1, izvor: Autor</i>	37
<i>Tabela 3 : Prikaz koliko je učenicima važno da imaju podršku, povjerenje od strane nastavnika, izvor: Autor</i>	38
<i>Tabela 4 : Statistički prikaz tabele 3, izvor: Autor</i>	38
<i>Tabela 5 : Prikaz koliko je učenicima važno da se njihove emocionalne potrebe uzmu u obzir u učionici, izvor: Autor.....</i>	38
<i>Tabela 6: Statistički prikaz tabele 5, izvor: Autor</i>	39
<i>Tabela 7 : Prikaz mišljenja učenika, izvor: Autor</i>	39
<i>Tabela 8 : Statistički prikaz podataka iz tabele 7, izvor: Autor</i>	39
<i>Tabela 9: Prikaz osvrtu učenika na dosadašnje školovanje, izvor: Autor</i>	40
<i>Tabela 10 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 9, izvor: Autor</i>	40
<i>Tabela 11: Osvrt učenika na dosadašnje školovanje, da li su imali slobodu da izraze mišljenje kod onih nastavnika na čijim su se časovima osjećali vrijedno, poštovano, izvor: Autor.....</i>	41
<i>Tabela 12 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 11, izvor: Autor</i>	41
<i>Tabela 13 : Prikaz mišljenja učenika - da nastavnik najviše utiče na uspostavljenje klime u učionici?, izvor: Autor.....</i>	42
<i>Tabela 14 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 13, izvor: Autor</i>	42
<i>Tabela 15 : Prikaz mišljenja učenika – da li nastavnik može da poboljša odnose među članovima odjeljenja i da utiče na uspostavljanje pozitivne radne klime?, izvor: Autor</i>	43
<i>Tabela 16 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 15, izvor: Autor</i>	43
<i>Tabela 17: Prikaz učeničke procjene koliko su nastavnici uticali na razvoj njihove ličnosti, izvor: Autor.....</i>	44
<i>Tabela 18: Statistički prikaz povezan sa tabelom 17, izvor: Autor</i>	44
<i>Tabela 19 : Prikaz odgovora učenika da li su nastavnici uticali na razvoj njihovih vrlina, izvor: Autor.....</i>	47
<i>Tabela 20 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 19, izvor: Autor</i>	48
<i>Tabela 21 : Procjena učenika o tome koliko bi dobar nastavnik mogao da doprinese razvoju poželjnih osobina kod učenika, izvor: Autor</i>	49
<i>Tabela 22 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 21, izvor: Autor</i>	49
<i>Tabela 23: Odgovor učenika na pitanje da li su imali nastavnika/ke koji su pozitivno uticali na njihov razvoj i podržavali ga, izvor: Autor.....</i>	52
<i>Tabela 24 : Broj nastavnika koji su podržavali njihov razvoj na osnovu mišljenja učenika, izvor: Autor.....</i>	53
<i>Tabela 25: Statistički prikaz povezan sa tabelom 24, izvor: Autor</i>	53
<i>Tabela 26 : Prikaz procjene nastavnika koliko mogu uticati na razvoj ličnosti učenika, izvor: Autor.....</i>	54
<i>Tabela 27: Prikaz procjene nastavnika Koliko bi mogli da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika, izvor: Autor.....</i>	54

<i>Tabela 28 : Prikaz odgovora učenika – da li im je važna socio-emocionalna klima u učionici kako bi učestvovali u nastavi, izvor: Autor</i>	<i>57</i>
<i>Tabela 29: Statistički prikaz povezan sa tabelom 28, izvor: Autor</i>	<i>57</i>
<i>Tabela 30 : Prikaz odgovora nastavnika na pitanje da li smatraju da socio-emocionalna klima utiče na školski uspjeh, izvor: Autor.....</i>	<i>61</i>
<i>Tabela 31: Statistički prikaz povezan sa tabelom 30, izvor: Autor</i>	<i>61</i>
<i>Tabela 32: Procjena nastavnika koliko doprinose razvoju poželjnih osobina kod učenika, izvor: Autor.....</i>	<i>62</i>
<i>Tabela 33: Procjena nastavnika u kojoj mjeri na njihovim časovima vlada pozitivna klima i sloboda iskazivanja sopstvenog mišljenja, izvor: Autor</i>	<i>62</i>
<i>Tabela 34 : Odgovor nastavnika na pitanje da li im je važno da se učenici osjećaju vrijednim i prihvaćenim u učionici, izvor: Autor</i>	<i>63</i>
<i>Tabela 35 : Procjena nastavnika da li u toku časa primjećuju socio izolovane učenike i da li pokušavaju da poprave njihov status u društvu, izvor: Autor.....</i>	<i>63</i>
<i>Tabela 36 : Procjena nastavnika koliko mogu uticati na poboljšanje odnosa među članovima grupe u učionici, izvor: Autor.....</i>	<i>63</i>
<i>Tabela 37 : Procjena nastavnika koliko im je važno da uspostave podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici, izvor: Autor</i>	<i>64</i>
<i>Tabela 38 : Procjena nastavnika da li njihove kolege imaju razvijene socio-emocionalne vještine, izvor: Autor</i>	<i>66</i>
<i>Tabela 39: Statistički prikaz povezan sa tabelom 38, izvor: Autor</i>	<i>66</i>
<i>Tabela 40 : Odgovor nastavnika, izvor: Autor.....</i>	<i>67</i>
<i>Tabela 41: Statistički prikaz povezan sa tabelom 40, izvor: Autor</i>	<i>67</i>
<i>Tabela 42 : Odgovor učenika na pitanje da li je potrebno da se nastavnici više osposobljavaju za primjenu socio-emocionalnih vještina u učionici, izvor: Autor.....</i>	<i>70</i>
<i>Tabela 43 : Statistiki prikaz povezan sa tabelom 42, izvor: Autor</i>	<i>70</i>

PRIKAZ SLIKA U RADU:

<i>Slika 1 : Vilkoksonov test – varijabla Prosjek_1, izvor: Autor</i>	<i>54</i>
<i>Slika 2 : Vilkoksonov test – varijabla Prosjek, izvor: Autor</i>	<i>64</i>
<i>Slika 3: Vilkoksonov test – Procjena nastavnika od 1 do 5 u kojoj mjeri su razvijene njihove socio-emocionalne kompetencije, izvor: Autor.....</i>	<i>65</i>

UVOD

Školska klima predstavlja dinamičan i sveobuhvatan koncept koji obuhvata ukupnu atmosferu i kulturu jedne škole. Može se definisati kao mreža odnosa i interakcija koja postoji među svim učesnicima obrazovno-vaspitnog procesa. Početkom 21. vijeka intenzivniji je napor akademske i stručne zajednice u identifikaciji i analiziranju faktora koji utiču na školski uspjeh. Sve veći broj istraživanja pokazuje da školska klima može imati dubok i trajan uticaj na različite aspekte života učenika, uključujući njihovo akademsko postignuće, motivaciju, ponašanje i opšte blagostanje. Školsko okruženje koje je bezbjedno i podržavajuće, u kojem se razvijaju tolerancija i kvalitetni socijalni odnosi, te u kojem učenici na najbolji način razvijaju svoje kapacitete, ključno je za postizanje uspjeha.

U okviru ovog rada, poseban fokus je stavljen na socio-emocionalnu klimu u učionici, kao ključni faktor koji utiče na cjelokupno obrazovno iskustvo i školski uspjeh učenika. Klima u učionici se odnosi na specifične odnose i interakcije koje se odvijaju između učenika i nastavnika, kao i među samim učenicima, te produkt njihovih zajedničkih aktivnosti u ispunjavanju obrazovno-vaspitnih ciljeva, načina realizacije kurikuluma i stilova kojima su povezivani članovi odjeljenjske zajednice (Krnjajić, 2007). Pozitivna socio-emocionalna klima karakteriše se osjećajem emocionalne sigurnosti, visokim nivoom socijalne podrške i pozitivnim međuljudskim odnosima. S druge strane, negativna socio-emocionalna klima može biti izvor stresa, nesigurnosti i konflikata, što negativno utiče na učenike.

Cilj ovog rada je da istraži kako različiti aspekti socio-emocionalne klime u učionici utiču na školski uspjeh učenika. Proučavajući teorijske okvire i empirijske studije, rad će analizirati na koji način emocionalna sigurnost, kvalitet odnosa sa nastavnicima, te međuljudska podrška u učionici doprinosi motivaciji, angažovanju, razvoju vrijednosti i vrlina kao i sveukupnom napretku učenika. Takođe, biće razmotrena uloga nastavnika u kreiranju podržavajuće učioničke atmosfere i pružene preporuke za unapređenje nastavničkih kompetencija u cilju poboljšanja socio-emocionalne klime. Nakon teorijske analize, rad se bavi empirijskom analizom na osnovu prikupljenih informacija o uticaju socio-emocionalne klime u učionici, od stane 153 učenika drugog razreda srednje škole i 50 nastavnika srednjih škola na teritoriji Opštine Bar.

Ovaj rad ima za cilj da doprinese boljem razumijevanju značaja socio-emocionalne klime u učionici i da pruži konkretne smjernice za njeno unapređenje, što bi moglo voditi ka ostvarivanju boljih obrazovno-vaspitnih ishoda i opšteg razvoja učenika.

Napomena: Svi izrazi korišćeni u ovom radu koji se odnose na učenike i nastavnike a dati su u muškom rodu, odnose se i na ženski rod.

1. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1.1. TERMINOLOŠKO ODREĐENJE POJMA ŠKOLSKE KLIME I KLIME U UČIONICI

Termin školska klima, u najširem kontekstu, možemo da razumijemo kao mrežu odnosa koji postoji među njenim učesnicima, a koja obuhvata sve pore u kojima se odvija obrazovno-vaspitni proces u okviru jedne škole (Joksimović i Bogunović, 2005).

Značaj školske klime za uspješno odvijanje obrazovno-vaspitnog procesa nije novina, edukatori su ga prepoznali još početkom prošlog vijeka kada su naglašavali da je obaveza škole da učenicima pruži nešto više od običnog *boravka* (Popović i Đurić, 2018). Međutim, posljednje dvije decenije evidentan je veći napor akademske i stručne zajednice u identifikaciji faktora koji utiču na uspješnost škole.

Faktori koje bi škola trebala da ispuni kako bi se obezbijedila uspješna školska klima jesu: školsko okruženje koje je sigurno i podržavajuće, školsko okruženje u kojem učenici razvijaju toleranciju i kvalitetne socijalne odnose, okruženje u kojem na najbolji način razvijaju svoje kapacitete kao i osjećaj odgovornosti. Školska klima treba biti takva da se učenici fizički, socijalno i emocionalno osjećaju sigurnim i imaju mogućnost da ostvare svoj puni potencijal. Nasuprot tome, negativna školska klima loše utiče na motivaciju, stavove, ponašanje učenika, a može imati uticaj i na cjelokupno funkcionisanje odjeljenja i škole.

Školska klima u suštini jeste klima koja vlada u cijeloj školi i obuhvata sve aktere obrazovno-vaspitnog procesa, a ima uticaja i na klimu u učionici. Upravo ta klima u učionici jeste ona kojom ćemo se mi baviti u okviru ovog master rada. Školsku klimu ćemo posmatrati u užem kontekstu, odnosno naše interesovanje jeste klima koja vlada u učionici za vrijeme nastavnog procesa.

Klima u učionici se određuje kao unutrašnji, relativno trajni kvalitet ukupnih socijalnih odnosa i međusobnih uticaja u školskom odjeljenju, čiji se doživljaj manifestuje na individualno ponašanje, aktivnost i zalaganje kako nastavnika tako i učenika, njihovo zadovoljstvo nastavom, te ostvarivanje kognitivnih, afektivnih i socijalnih ishoda obrazovno-vaspitnog procesa (Đermanov i Isak, 2016).

Tokom dugogodišnjeg školovanja, učenici u učionici provode jedan značajan dio života razvijajući akademske, moralne, socijalne i emocionalne kompetencije i iskustva (Bošnjak,

1997). Boraveći u školskoj učionici, kroz socio-emocionalnu interakciju i komunikaciju, učenici razvijaju svoj odnos prema učenju i obrazovanju, formiraju vlastita očekivanja i životne aspiracije, izgrađuju stavove i emocije prema svojim nastavnicima i vršnjacima. Takođe, učenicima je pružena mogućnost da se uče kooperativnosti, kompetitivnosti, solidarnosti i brojnim drugim životnim vrijednostima i vrlinama kojima razvijaju svoj karakter i osposobljavaju se za aktivno učešće u društvu (Zedan, 2010).

Kakva će socio-emocionalna klima vladati u učionici zavisi od kvaliteta interakcijsko-komunikacijskih uticaja i odnosa koji se međusobno prožimaju i utiču na aktivnost, zalaganje i individualno ponašanje učenika i nastavnika (Đermanov i Isak, 2016).

Stvaranju klime u učionici najviše doprinosi stil rukovođenja nastavnika, vrsta i količina interakcije između učenika i nastavnika, stepen tolerancije, dominantni oblici motivacije i socio-emocionalne kompetencije nastavnika. Kvalitet školske sredine, koji nastaje na osnovu percepcije socio-emocionalnih odnosa u odjeljenju, formiranih kroz interakciju nastavnika i učenika kao i između samih učenika, određuje kakva će klima u učionici biti formirana.

Pored interpersonalnih odnosa i emocionalnog tona koji vlada u njima, među komponente klime u učionici uključuju se i sljedeći činioci: način na koji nastavnik koordinira nastavnim časom, stepen nastavnikove kontrole, očekivanja koja učenici imaju i poteškoće koje se javljaju u odnosima u odjeljenju (Đermanov, Kosmanović i Isak, 2016). Sve su to važni razlozi zbog kojih treba pažnju posvetiti uspostavljanju pozitivne socio-emocionalne klime u učionici. Velika uloga je na nastavniku kao kreatoru klime u učionici. Nastavnici dopinose socio-emocionalnoj klimi i u odnosu na to kakvu klimu stvaraju to dalje utiče na odnos učenika prema školi i prema samim nastavnicima, kao i na njihovo školsko postignuće (Lozić, 2020).

Mnogobrojna istraživanja su vršena na polju proučavanja školske klime i klime u učionici, a ono što se može zaključiti jeste da ako bi se više pažnje posvetilo ovom problemu i sprovela rana ili primarna prevencija unapređenja školske i učioničke klime, mnogi problemi i teškoće¹ bi nestali, a na koje škola kao veoma važna institucija ima uticaja (Đorđić i Damjanović, 2016).

¹ Rizična ponašanja, maloljetnička delinkvencija, antisocijalno ponašanje, poremećaj ponašanja, nasilje i dr.

1.2. SOCIO-EMOCIONALNA KLIMA U UČIONICI

Učionica jeste primarni mikrokontekst² u kojem učenici i nastavnici komuniciraju. Kvalitet društvenih i emocionalnih interakcija u učionici, između učenika i nastavnika, kao što su: podrška nastavnika i vršnjaka, autonomija učenika i slično, stvara emocionalnu klimu u učionici (Daniels & Shumow, 2003). Emocionalna klima obuhvata čitav spektar emocija koji se javljaju u toku nastave na relaciji odnosa nastavnik–učenik i učenik–učenik. Neke od emocije koje se javljaju u učionici jesu: osjećaj sopstvene vrijednosti, poštovanja, osjećaj slobode nasuprot osjećaju neslobode, osjećaj sigurnosti ili nesigurnosti, simpatije, straha, mržnje nasuprot ljubavi, dosade, oduševljenja, neugodnosti, ljutnje i mnoge druge (Marković, 2018).

Samim tim, emocionalna klima, prije svega, utiče na mentalno zdravlje učenika, emocionalnu sigurnost, zadovoljstvo, a zbog svega navedenog neposredno utiče i na rezultate učenja (Andrilović i Čudina, 1988).

Socijalna klima u učionici obuhvata socijalne odnose koji postoje na relaciji nastavnika sa učenicima, kao i između samih učenika (međusobna saradnja, sukobi koji se javljaju, moć, neformalno grupisanje i sl.), a kao osnov za kvalitet tih odnosa uzima se primarni temelj koji se uspostavlja u porodici (Bognar i Matijević, 2005).

Socijalna klima zavisi od više faktora, najprije od uslova pod kojima je formirana jedna grupa, zatim zavisi od načina na koji se rukovodi grupom, zavisi i od zajedničkih ciljeva grupe i načina njihove realizacije, od položaja pojedinaca u grupi, odnosa među članovima grupe, spremnosti na kooperaciju i toleranciju. Posebno je važan način komunikacije među članovima u učionici, mjere kojima se uklanjaju nesuglasice i rješavaju konflikti. Da bi se ostvario funkcionalni socijalni razvoj i socijalna interakcija, moraju se zadovoljiti potrebe kao što su: potreba za druženjem, sigurnošću, saznanjem, pripadanjem grupi, uspjehom, ljubavlju i sl. Kada je socijalna klima u učionici zadovoljavajuća onda je postignuta bolja grupna kohezija i obratno. Značajan agens emocionalne, kao i socijalne klime u učionici jeste nastavnik (Mandić i Gajanović, 1991).

Socijalna i emocionalna klima u učionici se međusobno sažimaju, nadopunjuju, te ih teško možemo posmatrati kao dvije potpuno odvojene komponente iz razloga što se kroz svaki

² Neposredna okolina koja direktno utiče na predmet analize ili aktivnost, u ovom slučaju može uključivati učionicu, metode nastave, interakcije između učenika i nastavnika i druge faktore koji utiču na proces učenja.

socijalni odnos prepliću emocije, dok nam, najčešće, za pokretanje emocija treba socijalni kontakt.

Nastavnik svakako ima uticaj na socio-emocionalnu klimu u učionici, a kakav će biti kvalitet tog uticaja. N. A. Flanders je predstavio kroz stil ponašanja nastavnika, gdje razlikuje dva stila: stil direktnog negativnog i stil indirektnog pozitivnog uticaja. Nastavnik koji naglašava vlastiti autoritet, čija se predavanja sastoje od toga da on objašnjava i vodi glavnu riječ, upravlja učenikovom aktivnošću i kritikuje njegovo ponašanje, je nastavnik koji direktno utiče na stvaranje nepovoljne socio-emocionalne klime. Tako uspostavljena klima frustrira učenike. Nastavnik koji indirektno pozitivno utiče, podstiče učenike da iskažu vlastito mišljenje, stavove i ideje, a zatim te ideje koristi na način što će da ih pohvali, ohrabri, proširi njihove vidike, unaprijedi postojeća mišljenja učenika, motiviše ih da učestvuju u radu, osvijetli i ispoštuje osjećaje učenika. Stil ponašanja nastavnika koji imaju indirektni pozitivni uticaj na socio-emocionalnu klimu u učionici jeste takav da oni svojim ponašanjem oslobađaju učenike i motivišu ih da aktivno učestvuju u nastavi. Ponašanje nastavnika i stil rukovođenja nastavnim procesom, odnosno njegov uticaj na učenike, primaran je faktor za stvaranje socio-emocionalne klime u učionici (Bratanić, 1990).

Učionice u kojima vlada socio-emocionalna klima su okarakterisane kao učionice u kojima su:

- nastavnici visoko osjetljivi na potrebe učenika,
- odnosi između nastavnika i učenika su topli, brižni, nježni i bliski,
- nastavnici uzimaju u obzir mišljenje, gledišta i ideje svojih učenika,
- nastavnici se suzdržavaju od upotrebe sarkazma i oštrih disciplinskih praksi (Hamre & Pianta, 2007).

Takve učionice su takođe one u kojima nastavnik njeguje zadovoljstvo i osjećaj komfora učenika kroz redovno izražavanje topline prema učenicima, poštovanjem i interesovanjem za njih, konstantno podstičući učenike na međusobnu saradnju.

Nastavnici u učionicima u kojima vlada visoko razvijena socio-emocionalna klima takođe su svjesni emocionalnih i akademskih potreba svojih učenika i odgovaraju na te potrebe tako što biraju odgovarajuće aktivnosti, prikladne uzrastu, koje podstiču samoizražavanje i zadovoljavaju njihova interesovanja i tačke gledišta. Nasuprot tome, učionice sa negativnom socio-emocionalnom klimom su one učionice u kojima nastavnici i učenici dijele malo emocionalne veze i redovno zanemaruju, ne poštuju, ismijavaju, ponižavaju, prijete ili čak

fizički napadaju jedni druge. Nastavnici u takvim učionicama ne osmišljavaju i ne primjenjuju lekcije imajući na umu učeničku perspektivu ili kognitivne sposobnosti, niti ovi nastavnici skreću sa plana časa kada dođe do dosade, nelagode ili zbunjenosti učenika.

Pored učionica u kojima vlada visoko razvijena socio-emocionalna klima i nasuprot nje negativna socio-emocionalna klima, u literaturi nailazimo na još jedan tip socio-emocionalne klime u učionici koji se naziva *neutralna* klima. U učionicama u kojima vlada *neutralna* socio-emocionalna klima nastavnici i učenici se međusobno nedosljedno poštuju. Nastavnik može biti umjereno topao, pun poštovanja i svjestan emocija učenika, ali ponekad može da kontroliše ili odbacuju te emocije. Učenici u ovim učionicama ponekad dijele i pomažu jedni drugima ili znaju da se nasmiju ili našale sa svojim nastavnicima, ali s druge strane znaju da budu neosjetljivi i nesigurni kako da priđu nastavniku (Reyes, Brackett, Rivers, White & Salovey, 2012).

Postoji veća vjerovatnoća da će učenici uspjeti u školi kada su zadovoljene njihove potrebe za srodnošću, kompetencijom i autonomijom (Connell & Wellborn, 1991). Učenici u učionicama koje imaju socijalnu i emocionalnu podršku pokazuju veće interesovanje, uživanje i angažovaniji su tokom nastavnog procesa (Skinner & Belmont, 1993; Woolley, Kol, & Bowen, 2009). Učenici koji su prema istraživanjima naveli da imaju kvalitetnije odnose sa svojim nastavnicima, što je samo jedna od karakteristika podržavajuće socio-emocionalne klime, takođe navode da su oko tri puta angažovaniji od učenika koji navode da imaju loše odnose (Klem & Connell, 2004).

Potrebno je mnogo više istraživanja na ovu temu, međutim sudeći prema dostupnim rezultatima istraživanja različitih autora, prikupljeni dokazi sugerišu da kada nastavnici stvore osjećaj zajednice, kada odgovaraju na potrebe učenika i njeguju pozitivne odnose – što sve ukazuje na učionice sa visoko razvijenom socio-emocionalnom klimom – dobar školski uspjeh ne može da izostane, najvjerojatnije iz razloga što su učenici angažovaniji i entuzijastičniji u učenju (Reyes, Brackett, Rivers, White & Salovey, 2012).

Socio-emocionalna klima u učionici treba da bude takva da kod učenika zadovoljava jednu od bazičnih psiholoških potreba, a to je potreba za pripadanjem. Sasvim prirodna potreba čovjeka jeste da razvije i održi osjećaj pripadnosti, koji je u uskoj vezi sa kognitivnim procesima, emocionalnim i socijalnim obrascima, zdravljem, ponašanjem i blagostanjem pojedinca (Baumeister & Leary, 1995). Iz svega navedenog možemo uvijedjeti koliko je važno

da se učenik u učionici osjeća lično prihvaćeno, uključeno u nastavni proces, poštovano i podržavano od strane nastavnika i vršnjaka.

1.3. ŠKOLSKI USPJEH

Prva asocijacija na pojam *školski uspjeh* najčešće se odnosi na nivo usvojenosti ishoda učenja učenika koji se ogleda kroz krajnju ocjenu iz nastavnih predmeta. Školske ocjene jesu formalni, ali i jedini priznati, i svuda korišćeni, pokazatelji školskog uspjeha (Havelka i saradnici, 1990). Školski uspjeh definiše se kao stepen ovladavanja učenika znanjima, intelektualnim i praktičnim vještinama i kognitivnim strategijama koje su predviđene programima različitih školskih disciplina (Jevtić, 2014), međutim u okviru ovog master rada posmatraćemo ovaj termin u širem kontekstu.

Pojam *školskog uspjeha* ćemo u okviru ovog rada posmatrati kroz pojam – postignuće. Postignuće se odnosi na individualno ostvarenje učenika, njegovo postignuće i pozitivan pomak. Pokazatelj postignuća, u didaktičkom smislu, je krug i veličina promjena nastalih u razvoju ličnosti učenika do kojih je došlo u nastavnom procesu – kako obrazovnim tako i, nerijetko posljednjih godina nepravedno zanemarenim, vaspitnim uticajem (Vasiljević, 2023). Promjene koje nastaju u nastavnom procesu pod uticajem vaspitanja i obrazovanja odnose se i obuhvataju cjelokupnu ličnost učenika, a to znači da je pokazatelj školskog uspjeha u stvari veličina promjena ne samo na kognitivnom već i fizičkom, socijalnom i emocionalnom nivou. Budući da je svaki učenik individua za sebe, te da se nalazi u stalnom razvoju, nastavnik ne bi trebao da kao pokazatelj školskog uspjeha cijeni samo nivo učenikovog njegovog znanja iz date oblasti, već i razvoj njegove cjelokupne ličnosti. Istina, u tom procesu ocjenjivanja nastavnik je često sputan mnogim momentima subjektivne i objektivne prirode (Jaramaz, 2011), ali upravo iz tog razloga bi bilo značajno ponuditi nastavnicima više programa za razvoj socio-emocionalnih kompetencija, čime bi poboljšali svoj rad sa učenicima.

Kada učenik doživljava uspjeh u školi onda se najčešće javlja još veće zalaganje i stvara povoljan stav prema daljem – budućem učenju. Nasuprotom tome, ukoliko učenik često doživljava neuspjeh onda dolazi do obeshrabrenja i pojave frustracije, smanjuje se zainteresovanost, stvara ravnodušnost pa čak i otpor prema daljem radu. Veliku ulogu tada ima

nastavnik koji, raspolaže dovoljnom pedagoškom umješnošću da, može da omogući svakom učeniku doživljaj uspjeha koji je veoma značajan podstrek za veće zalaganje (Teodosić, 1967).

Savremeni obrazovni sistem nema za cilj samo razvijanje akademskih vještina učenika već je važna i briga o njihovoj sreći i blagostanju. Ako eliminišemo faktore koji negativno utiču na školski uspjeh i dobrobit učenika, a povećamo podršku u promovisanju sreće i uspjeha onda je to veoma važan oblik investicije u obrazovno-vaspitni sistem. Subjektivno blagostanje koje odražava status sreće učenika je visoko kada je učenikovo zadovoljstvo životom visoko, pozitivni aspekti visoki, a negativni aspekti niski. Seligman (2011) navodi da dobrobit učenika ima pet komponenti: pozitivne emocije, angažovanje, pozitivne odnose, značenje i postignuće (Kasikci & Ozhan, 2021). Bezbjedno, pozitivno i uredno školsko okruženje ključno je za razvoj učenika i njihovo uspješno školovanje (Popović i Đurić, 2018).

1.4. NASTAVNIK KAO KREATOR KLIME U UČIONICI

Na strani smo onih istraživanja i zagovarači teorije koja kaže da nastavnik ima značajnu ulogu u procesu učenja, da njegove osobine, ponašanje i atmosfera koju stvara u učionici, svojim odnosom prema učenicima, djeluju na rezultate njihovog učenja.

Među istraživačima razlikujemo dva stava. Prvi se odnosi na to da su karakteristike nastavnika važne za rezultate učenja, ali te karakteristike su urođene, te da vještina nastave nije nešto što se može naučiti niti se iskustva dobrih nastavnika mogu prenijeti ukoliko sam nastavnik ne posjeduje urođeni dar da bude kreator u obrazovno-vaspitnom procesu.

„Nastava je umjetnost, dobar nastavnik je vrsta umjetika, i on „osjeća“ koje su metode rada i postupci najprikladniji za uspjeh u poučavanju.“ (Andrilović i Čudina, 1988: 131).

Drugi stav koji razlikujemo odnosi na rezultate istraživanja koja su pokazala vezu između vještine nastavnika i uspjeha njegovih učenika i predlaže se upravo razvijanje i njegovanje tih vještina nastavnika (Andrilović i Čudina, 1988). Kako su vještine nešto što se može razvijati, mi se zalažemo za drugi stav da svaki nastavnik radom i zalaganjem može unaprijediti svoje postojeće socio-emocionalne vještine koje može kasnije efikasno upotrijebiti u nastavi. Naravno da ne sporimo individualne razlike koje postoje među nastavnicima, te i to da su efekti razvoja vještina različitog inteziteta u zavisnosti od osobina ličnosti nastavnika.

Kako nastavnik ima važnu ulogu u kreiranju socio-emocionalne klime u učionici, od njegovih kompetencija zavisi kakva će ta klima biti, a kao što je prethodno bilo riječi razlikujemo pozitivnu, negativnu i neutralnu klimu u učionici.

Veliki broj istraživanja govori o tome da učenici mogu jasno da procijene ljudske kvalitete, te lako identifikuju odlične i manje dobre nastavnike. Mnoga istraživanja koja su se bavila učeničkom procjenom koje osobine kod nastavnika najviše cijene su pokazala da učenici na prvo mjesto rangiraju ljudske kvalitete nastavnika, zatim organizacione i realizatorske obrazovno-vaspitne sposobnosti, dok na trećem mjestu stavljaju kvalitet nastavnika kao procjenjivača tj. ocjenjivača uspješnosti njihovog rada. Najčešći uzrok nepovoljne socio-emocionalne klime u učionici jeste ponašanje koje učenici kod nastavnika procjenjuju kao neprihvatljivo (Mandić i Gajanović, 1991).

„Sukobi nastavnika i učenika, ometači pažnje u nastavnom radu i neadekvatna socijalna klima, negativno djeluju na opšti uspjeh učenika, na njegovo ponašanje i stavove koje ima prema školi i nastavniku“ (Mandić i Gajanović, 1991: 284).

Uloga nastavnika je da stvori takvu klimu koja odiše toplom atmosferom, međusobnim poštovanjem i saradnjom. Kvalitetan nastavnik radi na razvijanju pozitivnih odnosa među učenicima, prosocijalnom³ ponašanju, razvijanju osjećaja da urade nešto pozitivno i dobro (Radojević i Janković, 2023). Profesionalna radoznalost, težnja ka profesionalnom usavršavanju, spremnost da se uspostave dobri međuljudski odnosi, emocionalna stabilnost, tolerancija, empatija, samopouzdanje, pravičnost, asertivno⁴ ponašanja i motivisanost za bavljenjem nastavničkom profesijom jesu osobine koje doprinose tome da nastavnik bude uspješan i da može kreirati pozitivnu atmosferu u učionici (Radojević i Janković, 2023). Kompetentan nastavnik odluke donosi odgovorno na osnovu procjene različitih faktora, uključujući i procjenu kako će donesene odluke uticati na učenike (Lozić, 2020). Da bi mogao da procijeni kako će donesene odluke uticati na učenike, nastavnik bi trebao da poznaje ličnost učenika. Takođe, nastavnici često nesvijesno više pozitivne pažnje posvećuju učenicima koji se prosocijalno ponašaju, koji su svjesni normi i pravila ponašanja u učionici, koji adekvatno reaguju na autoritet i motivisaniji su za učenje (Krnjajić, 2002), međutim važno je dati jednaku šansu za uspjeh svim učenicima i priliku da poprave svoje ponašanje. Savremena pedagogija i psihologija od nastavnika traže da poznaje: strukturu ličnosti učenika, stilove učenja, intelektualnu, socijalnu i emocionalnu zrelost, individualne razlike i sposobnosti koje postoje među učenicima, probleme sa kojima se učenici susreću, vrijednosni sistem mladih, socijalne i emocionalne karakteristike i posebne prednosti pojedinca koje se ogledaju kroz posebne talenat i darovitost (Mandić i Gajanović, 1991). Kompetentan nastavnik je otvoren za novine, on mora biti stalno u toku sa najnovijim naučnim saznanjima i obrazovnom tehnologijom, spreman da podstiče učenike na kritičko promišljanje i razvija kod njih medijsku pismenost.

Možda svi ovi zahtjevi zvuče kao preveliki teret koji je nametnut jednoj profesiji ali vaspitačka, učiteljska i nastavnička profesija jesu jedne od najznačajnijih i posebnih profesija iz razloga što su ovi stručnjaci svi zajedno u velikoj mjeri, pored roditelja, odgovorni za formiranje ličnosti djeteta i usmjeravanje njegovog budućeg života. Zato je nastavnička

³ Prosocijalno ponašanje se odnosi na ponašanje koje uključuje ponašanja poput: pomaganja, dijeljenja, doniranje, saradnja odnosno odnosi se na sva ona ponašanja gdje imamo izraženu brigu za druge ljude.

⁴ Način komunikacije u kojoj su misli, potrebe i osjećaji pojedinca iskazani na iskren i direktan način, a da su pri tom poštovana osjećanja i prava sagovornika.

profesija ona koja bi najprije trebala da se radi iz čiste ljubavi i velike odgovornosti uz profesionalnu spremnost da se, ne samo prenese potrebno naučno znanje učenicima, već i da se utiče na cjelokupnu svijest jednog bića pozitivnim primjerom.

1.5. SOCIO-EMOCIONALNE KOMPETENCIJE NASTAVNIKA

Socio-emocionalne vještine su neophodne za akademski, a kasnije i za ekonomski uspjeh (Korbel & Paulus, 2017). Prema tome, naponi u skretanju pažnje na važnost promovisanja socijalnog i emocionalnog učenja su porasli. Socio-emocionalno učenje se sastoji iz pet međusobno povezanih domena: *samosvijest, samoupravljanje, društvena svijest, vještine odnosa i odgovorno donošenje odluka* (CASEL, 2015). *Samosvijest* se osnosi na našu sposobnost da možemo što svjesnije da sagledamo sopstvenu ličnost, da jasno prepoznamo naše emocije, misli i impluse kao i da možemo da odredimo kako one utiču na naše ponašanje. *Samoupravljanje* je sposobnost efikasnog regulisanja sopstvenih emocija, upravljanje mislima i preuzimanje odgovornosti za naše ponašanje u različitim situacijama. Domen *društvena svijest* se odnosi na sposobnost empatije i tolerancije prema drugim ljudima. *Vještina odnosa* odnosi se na interpersonalne komunikacijske vještine, vještine uspostavljanja i održavanja zdravih i nagrađujućih odnosa sa ljudima iz različitih zajednica, različitog porijekla i kulture. Peti domen – *odgovorno donošenje odluka* se odnosi na sposobnost donošenja promišljenih, konstruktivnih i društveno prihvatljivih izbora o našem ponašanju i interakciji sa drugima. Implementacija socio-emocionalnog učenja zahtijeva sistematski pristup gdje je važno integrisati socijalni i emocionalni razvoj u svaki dio učenja učenika (CASEL, 2015).

Nastavnici koji posjeduju razvijene socio-emocionalne kompetencije uzimaju u obzir perspektive učenika, podstiču pozitivne interakcije između njih (poboljšanje socijalnih odnosa) i pružaju učenicima mentalni prostor i samopouzdanje za učenje (Skinner & Belmont, 1993). Zauzvrat veća je vjerovatnoća da će učenici biti uključeni u proces učenja ako su njihove socio-emocionalne potrebe zadovoljene. Istraživanja govore da od početka školovanja oni učenici koji su imali veću emocionalnu vezu sa svojim učiteljem su bili više angažovani u učenju (Birch & Ladd, 1997).

Nastavnici se, naročito na početku svoje karijere, susreću sa poteškoćama u ostvarivanju obrazovno-vaspitnih zadataka u nastavnoj praksi. Pred njima su tada brojni zadaci

i nove uloge sa kojima imaju teškoće, a koje su nastale kao posljedica nedovoljnog profesionalnog osposobljavanja nastavnika (Jurić, 1988). Činjenica jeste da su nastavnici danas nedovoljno adekvatno pedagoški osposobljeni za rad sa učenicima. Propusti su napravljeni kako u stručnom usavršavanju nastavnika tako i u inicijalnom obrazovanju (Jurić, 1988). Ako sagledamo fakultetsko obrazovanje za profesije nastavnika na teritoriji Crne Gore možemo uočiti da je u okviru programskih sadržaja uključen mali broj pedagoških i psiholoških predmeta koji se javljaju tek na završnoj godini studija, što je nedovoljno za kasniji kvalitetan rad sa učenicima u učionici. Takođe, srednjoškolsko obrazovanje u Crnoj Gori obuhvata ogroman broj učenika koji pohađaju srednje stručne škole. Ne smijemo izostaviti podatak da u srednjim stručnim školama rade nastavnici stručnih predmeta/modula koji u toku svog fakultetskog obrazovanja nisu imali predmete u vezi sa pedagogijom i psihologijom. Ovakvo stanje u prosvjeti je sigurno nešto o čemu treba promišljati i na čijem poboljšanju treba raditi kako bi mogli da govorimo o kvalitetnim socio-emocionalnim kompetencijama koje nastavnici trebaju posjedovati, razvijati i primjenjivati u nastavi.

2017. godine u Crnoj Gori je rađeno istraživanje o tome koliko su u suštini socio-emocionalne i ključne kompetencije uvrštene u kurikulumima kako nastavničkih fakulteta tako i kurikulumima za osnovnu školu, gimnaziju, a takođe je odrađena analiza zakonskih i drugih relevantnih obrazovnih dokumenata koji predstavljaju osnovu za kreiranje kurikuluma. Rezultati su pokazali da postoji ozbiljan nedostatak ključnih kompetencija za 21. vijek. U pregledu rezultata istraživanja navode da je *„u Crnoj Gori nastava još uvijek više orijentisana na sadržaje programa, a mnogo manje na učenje tih sadržaja, to jest, na učenike/studente koji treba da uče taj sadržaj“* (Pešikan i Lalović, 2017:11). Istraživanjem je potvrđeno da su na svim nastavničkim fakultetima zanemarene socio-emocionalne kompetencije i ostale ključne kompetencije za 21. vijek tj. zanemareno je osposobljavanje samih studenata da rade na razvoju sopstvenih kompetencija, a isto tako i osposobljavanje istih da razvijaju te kompetencije kod svojih učenika (Pešikan i Lalović, 2017).

Istina, nakon završetka studija, nastavnici tokom stručnog osposobljavanja i kasnije kroz nastavnu praksu, vremenom stiču brojna vrijedna iskustva i razvijaju svoje kompetencije, ali opet istraživanja skreću pažnju na to da prilikom kreiranja i vođenja obrazovno-vaspitnog procesa nastavnicima najviše nedostaju vještine i znanja iz metodike vaspitnog rada, obrazovne evaluacije, pedagoške komunikacije i pedagoškog rukovođenja nastavnim procesom (Jurić, 1988). Obrazovanje nastavnika, kao i obrazovanje uopšte, fokusirano je na akademske standarde, ciljeve i postignuća. Međutim, studije su pokazale da se viđenje i vrednovanje socio-

emocionalnih kompetencija nastavnika mogu značajno razviti ukoliko bi se pokrenuli i manji projekti koji bi se bavili ovom problematikom (Aspelin, 2019).

Prethodno predstavljene slabosti, koje sistemski postoje kada je u pitanju profesionalno osposobljavanja nastavnika, ne smiju biti opravdanje za prestanak daljeg učenja i osposobljavanja nastavnika, iz razloga što završetak školovanja ne smije biti i završetak učenja. Svaki nastavnik mora biti svjestan i spreman za kontinuirano usavršavanje i cjeloživotno učenje. Nastavnik mora biti odgovoran i odlučan da kontinuirano radi na razvoju potrebnih kompetencija kroz različite oblike neformalnog obrazovanja (Kovačević, 2011). Kompetentan nastavnik jeste onaj koji posjeduje utemeljena znanja, sposobnosti, vrijednosti i spreman je na permanentno učenje, a čiju stručnost prepoznaju kako učenici tako i roditelji (Juričić, 2012). Nastavnik koji je spreman da razvija svoje kompetencije otvoren je za sagledanje i samoevaluaciju sopstvenog rada. Kroz istraživanja percepcije učenika, nastavnik može saznati šta učenici od njega očekuju, koje su njihove potrebe, šta je potrebno mijenjati, a šta dodatno usavršavati, koja su njihova interesovanja, želje i sl. (Rakočević, 2011).

Pored samoobrazovanja, nastavnicima u radu od velike pomoći može biti školski pedagog. Mnoga istraživanja kod nas i u svijetu pokazuju da je u školama u kojima radi školski pedagog ostvaren vidan doprinos unapređenja obrazovno-vaspitnog procesa. Pedagozi mogu pomoći nastavnicima kroz savjetodavni rad, uputiti ih kako se planira nastava, biraju metode i oblici rada, skrenuti im pažnju na individualne razlike i uzrasne karakteristike učenika. Takođe, pedagog neposredno učestvuje i prati ostvarivanje nastavnog procesa (komunicira sa nastavnicima, posjećuje nastavne časove, bavi se analizom i istraživanjem obrazovno-vaspitnog procesa). Rezultati do kojih pedagog dođe evaluacijom obrazovno-vaspitnog procesa služe za analizu, promišljanje i unapređenje istog (Damjanović, 2011). Stoga je pedagog vrijedan saradnik nastavnicima i kada je promovisanje pozitivne socio-emocionalne klime u učionici u pitanju i skretanje pažnje o uticaju iste na školski uspjeh učenika.

Emocije i emocionalne vještine jesu osnova za organizovanje efektivne nastave i oblikovanje emocionalnih veza nastavnika sa učenicima, koje podstiču učenje i pozitivan razvoj učenika (Jennings & Greenberg, 2009). Kada bi nastavnici unaprijedili svoje socio-emocionalne kompetencije to bi doprinijelo stvaranju sigurnog i uravnoteženog okruženja u kojem vlada povjerenje, asertivnost, samopoštovanje i empatija, a sve to osigurava bolji kvalitet podučavanja i bolji školski uspjeh učenika (Carmen, Olga & Beatriz, 2022).

1.6. PREGLED RANIJIH ISTRAŽIVANJA

Brojna savremena istraživanja su potvrdila da za dugoročno stabilan i dobar uspjeh u školi, za kvalitetan život, rad i odnos s drugim ljudima - intelektualne sposobnosti učenika nisu dovoljne. Veoma je važno da nastavnik kod učenika razvija toleranciju, istrajnost, strpljenje, radoznalost, vjeru u sebe, empatiju i niz drugih osobina ili karakteristika ličnosti kojih ukoliko nema kao posljedica mogu nastati brojni problemi u kasnijem životu. Danas te potrebne sposobnosti nazivamo „meke vještine“ ili socijalne i emocionalne vještine (Backović i dr., 2018).

Analizirajući nalaze 48 studija koje su objavljivane u periodu od 2000. do 2017. godine, izveden je zaključak da 96% studija izvještava o značaju školske klime za mentalno zdravlje učenika, uključujući i prosocijalno ponašanje (Aldridge & McChesney, 2018). Na mentalno zdravlje i sam razvoj „mekih vještina“ kod učenika, nastavnik može uticati uspostavljenjem podsticajne socio-emocionalne klime u učionici. U literaturi najčešće susrećemo podjelu socio-emocionalne klime u učionici na pozitivnu nasuprot negativnoj klimi u učionici. Odlike tzv. pozitivne (povoljne, podsticajne) klime jesu osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti, uspješna međusobna komunikacija, povjerenje, empatija, kooperativnost, socijalna odgovornost, tolerancija odnosno uvažavanje različitosti i sl. Nasuprot pozitivnoj, negativnu (nepovoljnu) klimu u odjeljenju karakteriše otpor i nezadovoljstvo kod nastavnika i učenika, međusobno sukobljavanje, odsustvo saradnje, osjećaj (ne)slobode, neshvaćenosti, poslušnost, velika distanca na relaciji nastavnik–učenik, nepovjerenje prema nastavniku, napetost, dosada, dominacija straha od neuspjeha, često izostajanje s nastave itd. (Marković, 2018). Ukoliko se u učionici uspostavi povoljna klima, onda je postavljen dobar temelj za kvalitetan vaspitno-obrazovni rad, a efekti takve klime se ogledaju u školskom uspjehu odnosno poželjnom ponašanju i stavovima učenika, većoj motivisanosti za učenje i saznavanje, aktivnom učešću u nastavi i razvoju pozitivne slike o sebi (Đermanov, Kosanović i Isak, 2016). Očekivano je da emocionalna klima u učionici utiče na ishode učenja učenika (Brophy, 1986, Brophy, 1988, Stuhlman & Pianta, 2009). Klima u odjeljenju, način ostvarivanja socio-emocionalne interakcije i uloga nastavnika u tim aktivnostima od velikog je značaja za uspješnu realizaciju procesa nastave i učenja. Socio-emocionalna klima u odjeljenju je primarna determinanta ne samo stepena usvojenosti znanja, već i načina na koji učenici reaguju na školske aktivnosti i njihovog stava prema školi (Marković, 2018).

Povoljna socio-emocionalna klima u učionici u uskoj je vezi sa osjećajem pripadnosti školi. Osjećaj pripadnosti školi povezan je sa širokim spektrom akademskih i razvojnih ishoda, poput akademskog postignuća i motivacije, angažovanosti u školi, socijalnim ponašanjem, zadovoljstvom životom, samopoštovanjem, stvaranjem pozitivnog identiteta, blagostanja itd. Drugim riječima, dosadašnja istraživanja upućuju da se u zavisnosti od stepena razvijenosti osjećaja pripadnosti školi, efekti ovog osjećaja mogu tumačiti u kontekstu rizičnih i protektivnih/promotivnih faktora za mentalno zdravlje i bihevioralne probleme učenika. Navedeno implicira da akteri obrazovno-vaspitnog sistema ne smiju da izgube iz vida značaj osjećaja pripadnosti školi za dostizanje punih potencijala učenika (Stojanović i Popović, 2022). Osjećaj pripadnosti školi neki autori smatraju ključnim faktorom adekvatnog razvoja djece i mladih (Bradshaw et al., 2008; Rowe & Stewart, 2011).

Da li su socijalno-emocionalne vještine učenja značajan prediktor akademskog postignuća i sreće kod učenika srednjih škola, pokazalo je istraživanje kojim je obuhvaćeno 337 učenika srednjih škola iz šest različitih srednjih škola u provinciji Erzurum. Nalazi dobijeni kao rezultat studije pokazali su da postoje pozitivne i značajne korelacije između socijalno-emocionalnih vještina učenja i akademskog postignuća i sreće, kao i da bi se promovisanjem vještina socio-emocionalnog učenja kod učenika srednjih škola povećala i njihova akademska postignuća i sreća (Kasikci & Ozhan, 2021).

Socio-emocionalna podrška nastavnika i vršnjaka, ne samo da je jedan od najcjenjenijih elemenata klime u učionici, već ona indirektno promoviše akademsku podršku i aktivno učešće. Ovo naglašava važnost socio-emocionalne podrške u učionici, kojoj u visokom obrazovanju treba posvetiti posebnu pažnju (Zijden & Wubbels, 2023).

Kako bi se promovisale socio-emocionalne vještine najprije je potrebno krenuti od samih nastavnika. Nastavnik bi, kao organizator obrazovno-vaspitnog procesa trebao posjedovati visoko razvijene socio-emocionalne vještine kao i znanje, sposobnost i vještinu primjene istih u učionici. Da li je takvo stanje i u praksi istraživala je grupa autora sa Massey Univerziteta na Novom Zelandu. Oni su se bavili istraživanjem da li nastavnici mogu formalno da nauče emocionalne vještine i kakve koristi od unapređenja socio-emocionalnih vještina nastavnika mogu imati učenici. Istraživanje je trajalo tri mjeseca, a utvrđeno je smanjenje nepoželjnih odnosa između nastavnika i učenika kod onih nastavnika koji su primjenjivali socio-emocionalne vještine. Takođe, došlo se do podatka da su učenici kod onih nastavnika koji su koristili socio-emocionalne vještine u učionici više napredovali u odnosu na one nastavnike koji nisu primjenjivali emocionalnu praksu. Učenici su primjetili da su nastavnici koji primjenjuju socio-emocionalne vještine uslužniji/ljubazniji, da ih više razumiju i da postoji

veća odgovornost, ali i sloboda učenika (Harvey, Evens, Hill, Henricksen & Bimler, 2016).

Da bi nastavnik u svom radu stvarao podsticajnu socio-emocionalnu klimu, on mora posjedovati emocionalnu inteligenciju. Istraživanjem ove tematike bavio se u svojoj studiji Nida Iram koji je istraživao efekte emocionalne inteligencije nastavnika srednjih škola na školsku klimu. Istraživač je koristeći jednostavnu i višestruku linearnu regresiju i dva upitnika istraživao uzroke i posljedice između emocionalne inteligencije nastavnika i školske klime. Rezultati su pokazali snažan i značajan uticaj emocionalne inteligencije nastavnika na školsku klimu. Savremeni obrazovni sistemi se brzo mijenjaju i neophodno je zamijeniti tradicionalni pristup podučavanja, podučavanjem sa visokom emocionalnom inteligencijom. Ova studija služi kao pomoć obrazovnim administratorima da shvate važnost visoke emocionalne inteligencije kod nastavnika i značajnu ulogu u poboljšanju školske klime (Iram, 2022).

Postoji hitna potreba za socio-emocionalnom podrškom nastavnicima kako bi im se pomoglo da oblikuju svoju nastavnu praksu. Pružanje potpore nastavnicima da razmisle o svojim uvjerenjima i razgovaraju o emocijama koje su iskusili tokom praktikuma, može pomoći da se budućim nastavnicima usadi posvećenost i odgovornost (Lopez, 2019). Postoji potreba za razvojem socio-emocionalne kompetencije nastavnika pripravnika kako bi se poboljšao njihov nastavni učinak (Romero-García, Buzón-García & Marcano 2022).

Ranija naučna istraživanja ne spore uticaj nastavnika na školsku klimu u učionici, ali isto tako govore o tome da se nastavnici trebaju obučavati na polju socio-emocionalnih vještina. Unapređenje socio-emocionalnih kompetencija kroz inicijalno obrazovanje nastavnika istraživala je u svojoj studiji Jonas Aspelin. Nalazi ovog istraživanja pokazali su da nastavnici koji su radili na unapređenju svojih socio-emocionalnih kompetencija su poboljšali svoje sposobnosti i vještine u nekoliko aspekata: počeli su da koriste različite riječi za specifične emocije, da razumiju emocije kao aspekte interakcije i da potkrijepe svoja tumačenja znakovima ponašanja. Samoobrazovanje na razvoju socio-emocionalnih kompetencije se pokazalo kao veoma uspješno, te je autorka na kraju studije istakla da socio-emocionalna kompetencija igra značajnu ulogu u obrazovanju nastavnika (Aspelin, 2019). Nastavnici, koji nemaju razvijene socio-emocionalne kompetencije nude učenicima manje informacija i pohvala, teško prihvataju ideje učenika i ređe ulaze u komunikaciju sa učenicima (Tschannen-Moran, Hoy & Hoy, 1998).

Učenici u učionicima sa većom emocionalnom podrškom, prijavljuju veće interesovanje, uživanje i angažovanost, samim tim će biti akademski uspješniji kod onih nastavnika koji su osjetljiviji i koji osjećaju odgovornost prema akademskim, društvenim i emocionalnim potrebama učenika (Reyes, Brackett, Rivers, White & Salovey, 2012).

Autentična nastava se može održati samo ako nastavnici vode računa o socijalnim i emocionalnim aspektima učenja (Brackett, et al., 2009).

Socio-emocionalne vještine igraju ključnu ulogu u početnom obrazovanju nastavnika, samim tim jer su nastavnici dijelom odgovorni za kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj svojih učenika. Sprovedena studija sa 56 nastavnika sa sedam različitih magistarskih programa, u trajanju od šest sesija pokazala je da nastavnici smatraju da je njihovo učešće u ovoj studiji rezultiralo doprinosu razvoja njihove emocionalne pismenosti kao što je sposobnost da izraze i razumiju sopstvene emocije i emocije drugih, kao i rastućem osjećaju empatije i povezanosti. Ova studija naglašava važnost kontinuiranog ulaganja u socio-emocionalnu kompetenciju nastavnika tokom njihove karijere i angažovanja u nastavi (Caires, S, Alves, R, Martins, A, Magalhaes, P & Valente, S, 2023).

Interesovanje autora za istraživanje uticaja socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika relativno je novijeg datuma i samim tim je potrebno ovu temu još dublje i studioznije proučavati, ali svi dosadašnji nalazi impliciraju da je ovo tema kojoj se mora posvetiti pažnja kako bi se cjelokupni obrazovno-vaspitni rad mogao unaprijediti.

1.7. DEFINISANJE OSNOVNIH POJMOVA

Osnovni pedagoški pojmovi korišćeni u ovom radu:

- **Nastava** je jedinstven naučno-didaktički obrazovno-vaspitni proces u kome učenici, organizovano, planski i usmjereno, a vođeni vještom rukom nastavnika, usvajaju znanja, oblikuju svoju ličnost i razvijaju vještine i sposobnosti (Potkonjak i Šimleš, 1989; Jakšić, 1996; Damjanović, 2012; Pataki, Tkalčić, Defrančeski, Demarin 1939; Franković, Pregrad i Šimleša, 1963).
- **Nastavnik** je osoba koja je završavanjem odgovarajućih studija stekla kvalifikaciju koja potvrđuje da može da se bavi obrazovnim i vaspitnim radom sa učenicima. Uloga nastavnika je da učenicima pruži odgovarajuća teorijska i praktična znanja kao i da ostvari društvene ciljeve i zadatke vaspitanja. Uloga nastavnika nije samo u tome da prenese znanje učenicima, već i da kod njih razvija pozitivne osobine, pravilan pogled na svijet kao i kulturu ponašanja (Potkonjak i Šimleš, 1989).
- **Učenik** je dijete, odnosno vaspitanik koji pohađa osnovnu ili srednju školu i u njoj kroz različite načine, metode i oblike obrazovno-vaspitnog rada stiče određena znanja, vještine i navike. U didaktičkom smislu učenik je jedan od osnovnih faktora nastave i efekti cjelokupnog školskog rada zavise od njegove pozicije i aktivnosti. U širem smislu, svako ko stiče nova znanja ili uči neku vještinu je učenik (Jakšić, 1996, Damjanović, 2012).
- **Učionica** je poseban i najvažniji prostor u školskoj zgradi u kojem mogu nesmetano da borave učenici. Učionica mora odgovarati potrebama djeteta, treba da bude akustična, dobro osvijetljena i prijatna za boravak. Namještaj, oprema i veličina učionice zavise od njene namjene (Jakšić, 1996). Moderene učionice opremljene su savremenom obrazovnom tehnologijom.
- **Socio-emocionalna klima u učionici** predstavlja isprepletena složena društvena i emocionalna osjećanja koja se javljaju u toku nastavnog procesa na relaciji nastavnik–učenik i učenik–učenik, a koja utiču na to kako će se svaki učesnik obrazovno-vaspitnog procesa osjećati u tom okruženju. Ovaj pojam kao i pojam **školski uspjeh** smo prethodno u radu detaljno obrazložili.
- **Vaspitanje** – „Vaspitanje je najširi pedagoški proces i pojam. On se odnosi na sve ono što ljudi svesno, namerno, sistematski i organizovano preduzimaju na planu formiranja ličnosti, kako na ono što organizuje društvo u odnosu na vaspitanika, tako i na ono što

preduzima sama ličnost koja se razvija i formira u okolnostima jednog konkretnog društva“ (Trnavac, 1947. vidi kod Potkonjak, 2020:168).

- **Obrazovanje** – „Obrazovanje je srž celokupnog procesa vaspitanja. To je uži proces i pojam, on čini temelj i osnovu vaspitanja ličnosti i odnosi se, pre svega na usvajanje znanja, činjenica, podataka, na izgrađivanje navika i umenja, usvajanje sistema vrednosti i međuljudskih pravila opštenja. Bez dobre obrazovne osnove nema celovitog, harmoničnog i svestranog vaspitanja ličnosti, niti se razvoj i vaspitanje čoveka može završiti i iscrpsti samo u okvirima obrazovanja. Obrazovanje predstavlja formativnu osnovu (formu, sliku) koja daje armaturu i konstrukcionu osnovu vaspitanju“ (Trnavac, 1947. vidi kod Potkonjak, 2020:168).

2. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

2.1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodološki ili empirijski pristup istraživanju sastoji se od nekoliko etapa koje bi trebalo ispoštovati, prilikom istraživačkog rada, kako bi istraživanje bilo valjano i imalo naučno utemeljenje. Redoslijed etapa je logički i misaono dobro planiran i osmišljen. Dakle, teorijski odnosno idejni dio ne bi imao vrijednost bez valjane empirijske provjere, dok s druge strane ni empirijski dio sam po sebi ne bi bio značajan ukoliko ne bi postojala teorijska osnova.

Metodološki okvir našeg rada obuhvata istraživanje koje je rađeno krajem školske 2023/2024. godine u srednjim školama na teritoriji Opštine Bar, a koje nam daje odgovore na temu rada *Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika*.

2.2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Nastavnik jeste koordinator obrazovno-vaspitnog procesa, samim tim je dijelom i odgovoran za stvaranje pozitivne socio-emocionalne klime u učionici. Kako bi stvorio jednu takvu klimu, nastavnik prije svega treba da bude stručnjak koji, pored stečenog profesionalnog znanja, posjeduje dobro razvijene socio-emocionalne kompetencije kao i vještine vođenja časa. Problem istraživanja jeste prije svega profesionalni razvoj nastavnika za upotrebu socio-emocionalnih vještina u učionici. Problem istraživanja jesu i vaspitni ciljevi škole koji su već dugo stavljeni u drugi plan, dok se prenaplaćavaju obrazovni ciljevi (Pešikan i Lalović, 2015). Problem istraživanja jesu i socijalni i emocionalni odnosi koji postoje u učionici između samih učenika kao i na relaciji sa nastavnikom.

2.3. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja jeste uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika. Nas će u ovom istraživanju interesovati da li i na koji način socio-emocionalna klima u učionici utiče na uspjeh, odnosno napredak, učenika. Kada govorimo o socio-emocionalnoj klimi tu mislimo kako na uticaj pozitivne klime u učionici, tako i na uticaj nepovoljne socio-emocionalne klime na školski uspjeh učenika.

Pod terminom „školski uspjeh“ podrazumijevamo nivo, postignuće, odnosno pozitivan

pomak, postizanje i individualno ostvarenje učenika. Tokom obrazovno-vaspitnog procesa dešava se niz promjena kako obrazovnih tako vaspitnih promjena. Veličina tih promjena, do kojih se došlo prilikom obrazovno-vaspitnog procesa u nastavi, jeste ustvari pokazatelj postignuća učenika (Vasiljević, 2023). Stoga predmet ovog istraživanja neće biti samo istražiti uticaj socio-emocionalne klime na ocjene učenika iz određenog predmeta, već i razvojne promjene koje se dešavaju, a odnose se i obuhvataju cjelokupnu ličnost učenika.

2.4. CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Jedna od najvećih zabluda u sferi vaspitanja i obrazovanja tokom 20. vijeka bila je da osnovni cilj školovanja treba da bude sticanje znanja. Iako je na kraju 20. vijeka nastupilo „učeće“ društvo, „učeća“ civilizija, ni danas, nakon više od dvije decenije u 21. vijeku u Crnoj Gori nemamo opšte usvojeno načelo o tome da je najvažnije naučiti učenike kako da uče i osposobiti ih za bivstvovanje u multikulturalnom svijetu, vaspitati ih i obrazovati u skladu sa opštim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, naučiti ih poštovanju različitosti, toleranciji, moralnim vrijednostima, kritičkom promatranju stvarnosti, kao i aktivnom i odgovornom učešću u demokratskom razvoju društva. Učenicima je potrebna škola u kojoj će zavoljeti učenje i koja će ih osposobiti da sa lakoćom i zadovoljstvom uče tokom cijelog života, ali isto tako im je potrebna škola iz koje će izaći kao emocionalno zrele ličnosti. Sve to se podstiče kroz vaspitni rad sa učenicima u podsticajnoj socio-emocionalnoj klimi koju nastavnik stvara u učionici. U vaspitnom radu se svjesno utiče, mijenja priroda ličnosti s ciljem da se kod vaspitanika izazivaju relativno trajne progresivne promjene tj. izgrađivanje i formiranje cjelovite ličnosti.

Na osnovu višegodišnjeg radnog iskustva u školi, u ulogama kako pedagoga tako i nastavnika, uočili smo da je socio-emocionalna klima koju nastavnik stvara u učionici u toku časa ključna kako bi se ostvarilo sve prethodno navedeno. Ovakvo empirijsko iskustvo nam je dalo polazne osnove za istraživanje ove veoma značajne teme.

Cilj istraživanja je utvrditi da li socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika.

Zadaci koji proizilaze iz ovako postavljenog cilja jesu:

1. Utvrditi da li su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika kod kojih vlada pozitivna socio-emocionalna klima u učionici.
2. Utvrditi da li nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina kod učenika.
3. Utvrditi da li su u učionici u kojoj vlada pozitivna socio-emocionalna klima, učenici slobodniji da aktivno učestvuju u nastavi i nemaju strah da postavljaju pitanja.
4. Utvrditi da li nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji.
5. Utvrditi da li nastavnici smatraju da im je za rad sa učenicima potrebno stručno usavršavanje socio-emocionalnih kompetencija.

2.5. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

S obzirom na prethodno definisan problem, predmet, cilj i zadatke istraživanja, polazimo od sljedećih hipoteza:

Glavna hipoteza glasi:

Pretpostavlja se da socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika.

Na osnovu sadržaja i suštine glavne hipoteze postavljamo sljedeće sporedne hipoteze:

1. Pretpostavlja se da su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika kod kojih vlada pozitivna socio-emocionalna klima u učionici.
2. Pretpostavlja se da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina kod učenika.
3. Pretpostavlja se da su u učionici u kojoj vlada pozitivna socio-emocionalna klima, učenici slobodniji da aktivno učestvuju u nastavi i nemaju strah da postavljaju pitanja.
4. Pretpostavlja se da nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji.
5. Pretpostavlja se da nastavnici smatraju da im je za rad sa učenicima potrebno stručno usavršavanje socio-emocionalnih kompetencija.

Glavna hipoteza je postavljena tako da se prvo utvrđuje veza između socio-emocionalne klime u učionici i školskog uspjeha učenika. Zatim, kroz sporedne hipoteze se detaljnije razrađuje uticaj socio-emocionalne klime. Stoga, pretpostavljamo da kod onih nastavnika kod kojih vlada pozitivna odnosno podsticajna socio-emocionalna klima u učionici, učenici bivaju motivisaniji da postižu bolje rezultate, kako u vidu rezultata iz nastavnog predmeta tako i kroz razvoj pozitivnih vrlina.

Takođe, pretpostavljamo da je samim nastavnicima važno da uspostave podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi i nastavni proces bio produktivniji, a sami učenici aktivniji i slobodniji da postavljaju pitanja u toku nastave. Na kraju pretpostavljamo da su nastavnici svjesni važnosti potrebe za kontinuiranim stručnim usavršavanjem i razvojem socio-emocionalnih vještina.

2.6. VARIABLE ISTRAŽIVANJA

S obzirom na izbor naučno-istraživačkog cilja i pojedinačnih zadataka, postavljaju se sledeće varijable.

1. **Nezavisna varijabla** predstavlja uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika.
2. **Zavisne varijable:**
 - motivacija učenika,
 - razvoj vrlina kod učenika,
 - aktivno učestvovanje u nastavi,
 - podsticajna socio-emocionalna klima,
 - socio-emocionalne kompetencije nastavnika.

2.7. ZNAČAJ I KARAKTER ISTRAŽIVANJA

Kada je u pitanju karakter naučno-istraživačkog rada ovo istraživanje pripada kategoriji primijenjenih ili operativnih istraživanja. Istraživanje je sprovedeno na teritoriji Opštine Bar na uzorku od 30% učenika drugog razreda srednjih škola, stoga pripada grupi malih odnosno mikro istraživanja, jer obuhvata relativno mali uzorak srednjoškolaca baziran samo u okviru jedne opštine. Istraživanje ima za cilj da utvrdi uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika. Zbog vremena koje je bilo predviđeno za naučno-istraživački proces pripada transverzalnom istraživanju. Ovo istraživanje ima praktični značaj i može da doprinese

aktualizaciji samog problema istraživanja koje nije dovoljno ispitano na teritoriji Crne Gore. Rezultati istraživanja mogu da pokrenu na razmišljanje o mijenjanju postojeće prakse i mogu poslužiti kao smjernica za dalje naučne i istraživačke radove.

2.8. PARADIGME U ISTRAŽIVANJU

Paradigme odnosno metodološki pristupi koji su se koristili prilikom ovog istraživanja jesu:

1. Racionalno-deduktivni pristup.
2. Empirijsko-induktivni pristup.
3. Matematičko-statistički pristup.

Tokom teorijske obrade istraživanja, upotrebom provjerenih stručnih odnosno naučnih referenci u vezi sa odabranom temom istraživačkog rada, korili smo racionalno-deduktivni pristup. Empirijsko-induktivni pristup je korišćen tokom metodološkog dijela rada, a odnosi se na izbor metoda, tehnika i instrumenata istraživanja, kao i neposredne primjene istih u toku istraživanja. Matematičko-statistički pristup koristili smo prilikom statističke obrade rezultata i zaključivanja u poslednjoj fazi ovog istraživačkog rada.

2.9. METODE, TEHNIKE I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Metoda teorijske analize je sredstvo i cilj nauke, stoga će se koristiti i prilikom ovog istraživanja. U pitanju je istraživačka metoda koja se primjenjuje u okviru teorijskih ili fundamentalnih pedagoških istraživanja. Metoda teorijske analize kao svoj predmet uzima proučavanje i razvijanje pedagoške teorije, stoga je korišćena u teorijskom dijelu rada.

Deskriptivnu metodu, koja je u pedagoškim istraživanjima poznata i pod nazivima: empirijska i neeksperimentalna metoda istraživanja, upotrijebili smo u istraživačkom dijelu rada. Deskriptivna metoda se oslanja na iskustvene činjenice koje postoje u pedagoškoj praksi i koje se razmatraju prilikom istraživanja. Takođe, ovom metodom se teži što vjerodostojnijem opisu postojećih činjenica na osnovu kojih se kasnije prikazuje stvarno stanje, procesi, veze i odnosi među pedagoškim pojavama koje su predmet istraživanja (Knežević i Ninković, 2012), a u ovom radu je to uticaj socio-emocionalne klime u učionici na uspjeh učenika.

Tehnika koje će se koristiti u istraživanju u okviru deskriptivne metode jeste tehnika anketiranja. Tehnika anketiranja kao instrument koristi anketni upitnik. U okviru ovog istraživanja korišćena su dva anketna upitnika: jedan anketni upitnik za učenike, a drugi za

nastavnike. Anketni upitnik obuhvata pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, koja su usklađena tako da daju odgovore na postavljene hipoteze.

2.10. POPULACIJA I UZORAK U ISTRAŽIVANJU

Populaciju u istraživanju čine svi učenici drugog razreda srednjih škola i svi nastavnici koji rade u srednjim školama na teritoriji Crne Gore. Iz populacije, odabrali smo uzorak u istraživanju koji pripada grupi namjernih odnosno hotimičnih uzoraka i ne zasniva se na teoriji vjerovatnoće, a njega čine učenici drugog razreda srednjih škola i nastavnici srednjih škola iz crnogorske Opštine Bar. Odlučili smo se da uzorak čine redovni učenici drugog razreda srednjih škola iz razloga što ovi učenici posjeduju prethodno iskustvo, nama potrebno da odgovori na temu istraživanja, koje su stekli završivši devet razreda osnovne škole i, u momentu kada je istraživanje sprovedeno, već su u samom središtu srednjoškolskog obrazovanja. Opština Bar ima tri srednje škole od kojih jednu gimnaziju i dvije stručne škole.

U istraživanju su učestvovali učenici drugog razreda *gimnazije „Niko Rolović“* ukupno 75 učenika i učenici drugog razreda *Srednje ekonomsko-ugostiteljske škole*, njih 78, što čini 30% učenika drugog razreda srednjih škola na teritoriji Opštine Bar.

Istraživanjem su obuhvaćeni i nastavnici sve tri srednje škole na teritoriji Opštine Bar. Uzorak u istraživanju je činilo 50 nastavnika iz *Srednje ekonomsko-ugostiteljske škole*, *gimnazije „Niko Rolović“* i *Srednje stručne škole*.

Broj ispitanika koji je učestvovao u istraživanju iznosi ukupno 153 učenika (69 muških i 84 ženskih učenika) i 50 nastavnika (25 nastavnika opšteobrazovnih predmeta i 25 nastavnika stručnih modula).

2.11. ORGANIZACIJA I TOK ISTRAŽIVANJA

Proučavanjem pedagoške literature, utvrđivanjem problema i predmeta istraživanja došlo se do cilja i zadataka, a zatim postavljenih hipoteza i varijabli. Nakon postavljanja polaznih osnova krenulo se u izradu anketnih upitnika koji će odgovoriti na postavljene hipoteze. Nakon detaljne provjere anketnih upitnika sprovedeno je istraživanje. Učešće u istraživanju bilo je dobrovoljno, a anonimnost garantovana. Anketni upitnik su učenici popunjavali u papirnoj formi, dok je za nastavnike istraživanje sprovedeno u elektronskoj formi posredstvom platforme *Microsoft Forms*. Podaci koji su dobijeni biće dostupni svim zainteresovanim stranama. Odabir naučnoistraživačkog problema i predmeta, kao i određenje

naučnoistraživačkog cilja, zadataka i hipoteza dovodi do odabira metoda, tehnika i instrumenata koji su se koristili u israživačkom procesu. Izvršena je interpretacija i diskusija dobijenih rezultata, sa detaljnim komentarisanjem.

3. OBRADA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Obrada podataka izvršena je kroz statistički softver SPSS, korišćena je verzija IBM – SPSS 25. Za testiranje hipoteza koje su obuhvaćene anketnim upitnikom, a koji su ispunjavali učenici, koristili smo hi-kvadrat test prilagođenosti (chi-square goodness-of-fit test) jer smo željeli da procijenimo da li empirijska raspodjela uzorka odgovara teorijskoj ili očekivanoj raspodjeli. Ovaj test se često koristi kada imamo jednu promjenljivu kategorizovanu u više kategorija i želimo da provjerimo da li se učestalosti pojavljivanja u tim kategorijama razlikuju od očekivanih.

Kada je u pitanju statistička obrada podataka koje smo dobili ispitujući nastavnike, većina pitanja u upitniku definisana je na Likertovoj skali. Likertova skala je psihometrijski alat koji se koristi za mjerenje stavova, mišljenja ili percepcija ispitanika prema određenim izjavama ili pitanjima. Likertova skala se sastoji od niza izjava s kojima se ispitanici slažu ili ne slažu u različitom stepenu. Struktura Likertove skale je takva da Likertova skala obično ima 5 do 7 stavki ili nivoa, ali može imati i više. Svaka stavka predstavlja nivo slaganja ili neslaganja, a odgovori se često kreću od pozitivnog do negativnog, na primjer:

- Veoma pozitivno: 1 (Veoma mnogo)
- Pozitivno: 2 (Mnogo)
- Neutralno: 3 (Samo donekle)
- Negativno: 4 (Malo)
- Veoma negativno: 5 (Nimalo)

Kako su naši podaci ordinalni i ne ispunjavaju uslove za primjenu parametarskih testova kao što je t-test jednog uzorka, mogli smo koristiti neparametarsku alternativu – Vilkoksonov test označenih rangova. Vilkoksonov test označenih rangova je neparametarski test koji se koristi za upoređivanje srednjih rangova povezanih grupa ili za provjeru da li je srednja razlika između njih jednaka nuli. Ovaj test se koristi kada podaci nisu normalno raspoređeni ili kada se ne može ispuniti pretpostavka o jednakosti varijansi.

U Vilkoksonovom testu označenih rangova, razlike između povezanih opservacija se rangiraju po apsolutnoj vrijednosti, a zatim se provjerava da li se ovi rangovi statistički značajno razlikuju od očekivane vrijednosti (u ovom slučaju, 3, tj. neutralnog stava).

Alternativa t-testa za jedan uzorak sa ordinalnim podacima je stoga Vilkoksonov test označenih rangova. Ovaj test nam je omogućio da provjerimo da li postoji statistički značajna razlika između medijane uzorka i očekivane vrijednosti.

3.1. PRIKAZ DOBIJENIH REZULTATA ISTRAŽIVANJA, ANALIZA I DISKUSIJA

3.1.1. POZITIVNA SOCIO-EMOCIONALNA KLIMA U UČIONICI I MOTIVISANOST

Sporedna hipoteza 1: Pretpostavlja se da su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika kod kojih vlada pozitivna socio-emocionalna klima u učionici.

U odnosu na ovu hipotezu, postavili smo pitanja za učenike broj: 2, 4, 5, 9, 10 i 11.

Pitanje broj 2: Da li ti je važno da se u učionici osjećaš vrijedno i prihvaćeno?

Tabela 1 : Prikaz koliko je učenicima važno da se u učionici osjećaju vrijedno i prihvaćeno, izvor: Autor

Pitanje 2			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Veoma mi je važno</i>	70	38.3	31.8
<i>Uglavnom mi je važno</i>	46	38.3	7.8
<i>Ponekad mi je važno</i>	23	38.3	-15.3
<i>Nije mi je važno</i>	14	38.3	-24.3
Ukupno	153		

Tabela 2 : Statistički prikaz rezultata iz tabele 1, izvor: Autor

Test Statistika

Pitanje 2	
Hi-kvadrat	49.379
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.000

Kako je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, to postoji statistički značajna razlika u frekvencama, tj. zapažamo da većini učenika je veoma važno da se u učionici osjećaju vrijednim i prihvaćenim.

Pitanje broj 4: Koliko ti je važno da si na času od strane nastavnika/ca uvažen, da imaš njegovu/njenu podršku i povjerenje?

Tabela 3 : Prikaz koliko je učenicima važno da imaju podršku, povjerenje od strane nastavnika, izvor: Autor

Pitanje 4			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Veoma mi je važno</i>	65	38.3	26.8
<i>Uglavnom mi je važno</i>	65	38.3	26.8
<i>Ponekad mi je važno</i>	18	38.3	-20.3
<i>Nije mi je važno</i>	5	38.3	-33.3
Ukupno	153		

Tabela 4 : Statistički prikaz tabele 3, izvor: Autor

Test Statistika

Pitanje 4	
Hi-kvadrat	77.039
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.000

Kako je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, to postoji statistički značajna razlika u frekvencama, zapažamo da **85% učenika (125 od 153) se izjasnilo da im je veoma ili uglavnom važno da su na času od strane nastavnika/ca uvaženi, da imaju njegovu/njenu podršku i povjerenje.**

Pitanje broj 5: Koliko ti je važno da se tvoje emocionalne potrebe uzimaju u obzir u učionici?

Tabela 5 : Prikaz koliko je učenicima važno da se njihove emocionalne potrebe uzmu u obzir u učionici, izvor: Autor

Pitanje 5			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Veoma mi je važno</i>	48	38.3	9.8
<i>Uglavnom mi je važno</i>	39	38.3	.8
<i>Ponekad mi je važno</i>	45	38.3	6.8
<i>Nije mi je važno</i>	21	38.3	-17.3
Ukupno	153		

Tabela 6: Statistički prikaz tabele 5, izvor: Autor

Test Statistika	
Pitanje 5	
Hi-kvadrat	11.471
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.009

Kako je test statistika značajna $p = 0.009 < 0.05$, zaključujemo da postoji statistički značajna razlika u frekvencama, takođe samo 13.73% (21 učenik od 153) se izjasnio da im nije važno da se njihove emocionalne potrebe uzimaju u obzir u učionici. Interesantno je pomenuti, da su pretežno učenici muškog pola odgovarali da im nije važno da se njihove emocionalne potrebe uzimaju u obzir u učionici, da li je to možda posljedica vaspitanja muške djece na našim prostorima (stereotipi “*muškarci ne plaču*”) ostaje nepoznanica, ali može podstaći na razmišljanje. Iako pol nije obrađivan u sklopu ovog istraživanja, možda ovaj podatak može da bude prediktor za kasnija istraživanja.

Pitanje broj 9: Ako se osvrneš na dosadašnje školovanje i svoj uspjeh iz školskih predmeta, primjećuješ da:

Tabela 7 : Prikaz mišljenja učenika, izvor: Autor

Pitanje 9			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
Kod nastavnika/ca kod kojih sam se na času osjećao/la prihvaćeno	94	51.0	43.0
Svejedno mi bilo kakva je socio-emocionalna klima u učionici	49	51.0	-2.0
Ništa od navedenog	10	51.0	-41.0
Ukupno	153		

Tabela 8 : Statistički prikaz podataka iz tabele 7, izvor: Autor

Test Statistika	
Pitanje 9	
Hi-kvadrat	69.294

Stepeni slobode	2
Nivo značajnosti	.000

Zapažamo da je hi kvadrat vrijednost značajna $p < 0.05$, dakle na nivou značajnosti od 5% odbacujemo nultu hipotezu tj, zaključujemo da je razlika u frekvencama statistički značajna, tj. kod nastavnika/ca kod kojih su se učenici na času osjećali prihvaćeno i gdje je vladala pozitivna socio-emocionalna klima u učionici, učenici su imali su više motivacije za učenje i bolje ocjene.

Pitanje broj 10: Tokom dosadašnjeg školovanja, da li si kod nastavnika/ca na čijim je časovima vladala nepovoljna socio-emocionalna klima imao/la motivaciju za učenje i dobre ocjene:

Tabela 9: Prikaz osvrta učenika na dosadašnje školovanje, izvor: Autor

	Pitanje 10		
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Nisam imao/la motivaciju za učenje, ali jesam dobre ocjene.</i>	64	38.3	25.8
<i>Nisam imao/la motivaciju ni dobre ocjene.</i>	61	38.3	22.8
<i>Nikada nismo imali nastavnika/cu na čijem času je vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.</i>	14	38.3	-24.3
<i>Imao/la sam i motivaciju i dobre ocjene.</i>	14	38.3	-24.3
Ukupno	153		

Tabela 10 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 9, izvor: Autor

Test statistika	
Pitanje 10	
Hi-kvadrat	61.614
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.000

Zapažamo da je hi kvadrat test značajan $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama u odnosu da pretpostavimo uniforman (ravnomjieran) raspored. Takođe zapažamo da **125 učenika od 153 nije imalo motivaciju za učenjem kod nastavnika/ca na čijim je časovima vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.**

Pitanje broj 11: Tokom dosadašnjeg školovanja da li si iz predmeta kod onih nastavnika/ca na čijim si se časovima osjećao/la vrijedno, ponosno, poštovano i gdje si mogao/la da slobodno izraziš svoje mišljenje, imao/la više motivacije za učenje i ostvarene bolje rezultate u odnosu na predmete gdje to nije bio slučaj?

Tabela 11: Osvrt učenika na dosadašnje školovanje, da li su imali slobodu da izraze mišljenje kod onih nastavnika na čijim su se časovima osjećali vrijedno, poštovano, izvor: Autor

Pitanje 11			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Da, kod takvih nastavnika sam imao/la motivaciju za učenje i dobre ocjene.</i>	115	51.0	64.0
<i>Ne, imao sam podjednaku motivaciju i rezultate kod svih nastavnika.</i>	32	51.0	-19.0
<i>Nikada se na časovima nisam osjećao vrijedno, ponosno i prihvaćeno.</i>	6	51.0	-45.0
Ukupno	153		

Tabela 12 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 11, izvor: Autor

Test statistika	
Pitanje 11	
Hi-kvadrat	127.098
Stepeni slobode	2
Nivo značajnosti	.000

Zapažamo da je hi kvadrat test značajan $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama, **ogromna većina učenika njih 115 od 153 se izjasnilo da je imalo motivaciju**

za učenje i dobre ocjene kod onih nastavnika/ca na čijim su se časovima osjećali vrijedno, ponosno, poštovano i gdje su mogli da slobodno izraze svoje mišljenje.

Zaključujemo da možemo na osnovu rezultata potvrditi da su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika/ca kod kojih vlada pozitivna socio-emocionalna klima u učionici.

3.1.2. UTICAJ PODSTICAJNE SOCIO-EMOCIONALNE KLIME NA RAZVOJ VRLINA KOD UČENIKA

Sporedna hipoteza 2: Pretpostavlja se da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina kod učenika.

Pretpostavili smo da onaj nastavnik koji stvara podsticajnu klimu u učionici doprinosi razvoju vrlina, a da bismo dobili odgovor na hipotezu postavili smo učenicima pitanja broj: 7, 8, 12, 13, 14 i 15. U anketnom upitniku za nastavnike odgovor na ovu hipotezu dat je kroz pitanja broj: 10, 11 i 12.

Pitanje broj 7: Da li smatraš da je nastavnik/ca neko ko najviše doprinosi uspostavljanju povoljne ili nepovoljne socio-emocionalne klime u učionici?

Tabela 13 : Prikaz mišljenja učenika - da nastavnik najviše utiče na uspostavljanje klime u učionici?, izvor: Autor

Pitanje 7			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Da, nastavnik/ca rukovodi nastavim procesom i od njegovih/njenih sposobnosti i tipa ličnosti zavisi kakva će biti socio-emocionalna klima u učionici.</i>	89	51.0	38.0
<i>Ne, učenici su oni od kojih zavisi socio-emocionalna klima u učionici.</i>	41	51.0	-10.0
<i>Nesto drugo</i>	23	51.0	-28.0
Ukupno	153		

Tabela 14 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 13, izvor: Autor

Test Statistika

Pitanje 7	
Hi-kvadrat	45.647
Stepeni slobode	2
Nivo značajnosti	.000

Hi kvadrat statistika je značajna $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama, zapažamo da 58.17% učenika (89 do 153) smatra da nastavnik/ca rukovodi nastavnim procesom i od njegovih/njenih sposobnosti i tipa ličnosti zavisi kakva će biti socio-emocionalna klima u učionici.

Pitanje broj 8: Da li smatraš da dobar nastavnik/ca može da utiče na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja i uspostavljanje pozitivne radne atmosfere?

Tabela 15 : Prikaz mišljenja učenika – da li nastavnik može da poboljša odnose među članovima odjeljenja i da utiče na uspostavljanje pozitivne radne klime?, izvor: Autor

Pitanje 8			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>U potpunosti može uticati</i>	61	30.6	30.4
<i>Često može uticati</i>	48	30.6	17.4
<i>Ponekad može uticati</i>	28	30.6	-2.6
<i>Rijetko može uticati</i>	11	30.6	-19.6
<i>Ne može uticati</i>	5	30.6	-25.6
Ukupno	153		

Tabela 16 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 15, izvor: Autor

Test Statistika	
Pitanje 8	
Hi-kvadrat	74.288
Stepeni slobode	4
Nivo značajnosti	.000

Hi kvadrat statistika je značajna $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama i zapažamo da skoro 40% učenika (61 od 153) smatra da u potpunosti dobar nastavnik/ca može da utiče na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja i uspostavljanje pozitivne radne atmosfere.

Pitanje broj 12: Procijeni u kojoj mjeri su nastavnici/ce uticali na dosadašnji razvoj tvoje ličnosti (vrlina).

Tabela 17: Prikaz učeničke procjene koliko su nastavnici/ce uticali na razvoj njihove ličnosti, izvor: Autor

	Pitanje 12		
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>U potpunosti su uticali na razvoj moje ličnosti</i>	17	30.2	-13.2
<i>Često su uticali na razvoj moje ličnosti</i>	52	30.2	21.8
<i>Ponekad su uticali na razvoj moje ličnosti</i>	17	30.2	-13.2
<i>Rijetko su uticali na razvoj moje ličnosti.</i>	34	30.2	3.8
<i>Nikad nisu uticali na razvoj moje ličnosti.</i>	31	30.2	.8
Ukupno	151		

Tabela 18: Statistički prikaz povezan sa tabelom 17, izvor: Autor

Test Statistika	
	Pitanje 12
Hi-kvadrat	27.775
Stepeni slobode	4
Nivo značajnosti	.000

Pošto je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika u frekvencama i da 34.44% (52 od 151) učenika smatra da su nastavnici **često** uticali na razvoj njihove ličnosti.

Kako bismo dobili jasne odgovore i upotpunili pretpostavku da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina, pitali smo učenike da obrazlože svoj odgovor i navedu primjer. Ovdje smo dobili različite odgovore koje bismo mogli da svrstamo u 3 kategorije:

1. Prvoj kategoriji pripadaju oni učenici koji smatraju da su nastavnici uticali na razvoj njihovih vrlina. Ti uticaji su bili različitog inteziteta, počevši od toga da su malo uticali, pa do toga da učenici smatraju da su nastavnici velikim dijelom uticali na razvoj njihove

ličnosti, ali ono što je zajedničko svima jeste da ne osporavaju da uticaj nastavnika bilo da je on pozitivan ili negativan, postoji. Među odgovorima 63% ispitanika pripada ovoj kategoriji.

Citiraćemo neke od odgovora:

- *Često su uticali na razvoj moje ličnosti, nekad pozitivno, nekad negativno.*
- *Smatram da su često uticali na razvoj moje ličnosti – postala sam strpljivija, odgovornija i upornija. Motivisali su me i ohrabрили na mnogim poljima.*
- *Većina nastavnika su bili loši pa me ne zanima ni predmet ni nastavnik ni škola, ali bilo je i dobrih koji mi poprave raspoloženje i motivišu me da učim.*
- *Ako je profesor dobar čovjek i ima puno dobrih osobina, sigurno ću se u nekim situacijama sjetiti njega i njegovih riječi.*
- *Profesorka mi je pomogla oko mojih problema. Uočila je da nisam u redu i pružila mi pažnju i pomoć u momentu. Obratila se mojoj majki i drugaricama da se osvrnu na mene i potpunosti me razumiju što je doprinijelo mom napretku i izlasku iz problema.*
- *Dešava se povremeno da promijene moj pogled na određenu stvar.*
- *Profesori često mogu uticati – držanjem lekcija, posebno onih vezanih za nas mogu pomoći.*
- *Mislim da se većina moje ličnosti zasniva na osnovu mojih vaspitačica, učiteljica, nastavnika i profesora koji su mi predavali tokom mog školovanja i mislim da je to normalno jer nam oni trebaju biti primjeri pored naših roditelja.*
- *Ako sa profesorom mogu otvoreno da pričam o svemu to me podstiče da učim i radim na sebi.*
- *Nastavnik mi je dao dobre životne savjete.*
- *Podsticanjem i podrškom bila sam slobodnija i osjećala sam se motivisano da učim, pričam i dam svoje mišljenje, samim tim i moje samopouzdanje na časovima se poboljšalo.*
- *Rijetko. To sve zavisi da li se profesor u nekim situacijama prema nama postavi kao prijatelj, a ne samo kao profesor, to je veoma bitno.*
- *Ako se osjećam prijatno i prihvaćeno od strane nastavnika osjećam slobodu da izjasnim svoje mišljenje, što mi pomaže sa samopouzdanjem.*
- *Profesori pokazuju dobar primjer vezan za dobre vrline kao što su odgovornost, iskrenost, samodisciplina i vrijednost. Ako regularno pratiš nastavu ne samo da pišeš, nego i da slušaš radiš i kod kuće– trud će biti nagrađen.*

- *Meni je važno kod profesora da su zainteresovani za mišljenje svakog pojedinca. Iskreno njihovo mišljenje može da utiče na moju ličnost.*
2. Drugoj kategoriji pripadaju učenici koji smatraju da niko ne može uticati na njihovu ličnost jer je oni sami formiraju. Ovakve odgovore bismo mogli bi prepisati fazi adolescencije u kojoj se ispitanici nalaze, u kojoj se još uvijek traže i formiraju svoj identitet, te su u sukobu sa autoritetima. Ukupno 10% ispitanika pripada ovoj kategoriji, ali je interesantan podatak da u nastavku ispunjavanja upitnika kod njih se gubi doslednost i oni opet odgovaju na pitanje da nastavnik može uticati na njihov razvoj i daju predloge u okviru poslednjeg pitanja na koji način bi nastavnici mogli da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika.

Izdvojićemo neke od odgovora učenika koje smo svrstali u ovu kategoriju:

- *Mislim da profesori ne mogu da imaju značaj u razvoju moje ličnosti.*
 - *Ja iskreno smatram da nema potrebe da profesori utiču na razvoj moje ličnosti, svoja sam i ne može niko da me mijenja.*
 - *Inače ljudi ne utiču na moju ličnost, pogotovo osobe koje ne poznajem u ličnom životu van škole. Naivno je da zauzmem tuđi stav i mišljenje samo jer su autoritet.*
 - *Ne može osoba koju ja lično ne poznajem imati uticaj na razvoj moje ličnosti, pa čak ni osoba koju poznajem, zato što ja sam formiram svoju ličnost.*
 - *Moju ličnost sam ja razvio bez spoljašnjih uticaja u školi.*
3. Trećoj kategoriji pripadaju oni učenici koji smatraju da nastavnici nisu bili posvećeni, te da roditelji jesu oni koji su uticali na razvoj njihovih vrlina. 27% ispitanika čini ovu kategoriju učenika i oni ne isključuju mogućnost da nastavnik može da utiče, ali smatraju da u toku njihovog dosadašnjeg školovanja se nastavnici nisu trudili da se bave razvojem njihove ličnosti. Pola ovih ispitanika u nastavku upitnika odgovara da ipak u toku školovanja jesu imali 1–2 nastavnika koji su poželjno uticali na njihov razvoj.

Neki od učenika koji pripadaju ovoj kategoriji su rekli sljedeće:

- *Na razvoj moje ličnosti su uticali najviše roditelji, ali i profesor dobrim primjerom bi mogao doprinijeti upotpunjavanju ličnosti.*
- *Smatram da nastavnici ne utiču baš na razvoj moje ličnosti iz razloga što nisu mnogo zainteresovani za neki moj stav ili ponašanje mimo nastavnog programa.*

- *Moja porodica je zaslužna za razvoj moje ličnosti.*
- *Nisu uticali na razvoj moje ličnosti jer nastavnici se koncentrišu samo na nastavne lekcije, a ne na vaspitnje. Možda se nekad desilo da neko od nastavnika pokrene priču o vaspitnim temama, ali obično ne, tako da ne.*
- *Nisu bili posvećeni razvoju moje ličnosti.*
- *Nisu uticali, trebalo je da budu više uz nas i da se ponašaju prema nama kako treba.*
- *Nisu se nikada time bavili.*

Zabrinjavajuće je ovakvo mišljenje učenika i naglašavanje da se nastavnici ne posvjećuju vaspitnom radu sa njima. Bila bi interesantna tema za buduća istraživanja koliko je u stvari škola kao obrazovno-vaspitna ustanova izgubila vaspitni uticaj. Nekada smo u starijoj literaturi, pravilnicima i školskim dokumentima vaspitnu ulogu škole stavljali na prvo mjesto, u međuvremenu došlo je do izmjene, te je obrazovna uloga zauzela primarnu i glavnu funkciju, a čini se da našim učenicima upravo ona vaspitna najviše treba i nedostaje.

Pitanje broj 13: Da li smatraš da li je odnos nastavnika/ca prema tebi u dosadašnjem školovanju uticao na razvoj tvojih vrlina?

Tabela 19 : Prikaz odgovora učenika da li su nastavnici uticali na razvoj njihovih vrlina, izvor: Autor

Pitanje 13			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Da, nastavnici/ce koji su bili posvećeni i predani su pozitivno uticali na razvoj mojih vrlina.</i>	39	51.0	-12.0
<i>Uticali su kako pozitivno na razvoj mojih vrlina oni koji su bili posvećeni, ali isto tako i negativno oni nastavnici kod kojih je na času vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.</i>	74	51.0	23.0
<i>Nastavnici/ce nisu uticali na razvoj mojih vrlina. ,</i>	40	51.0	-11.0
Ukupno	153		

Tabela 20 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 19, izvor: Autor

Test Statistika	
	Pitanje13
Hi-kvadrat	15.569 ^a
Stepeni slobode	2
Nivo značajnosti	.000

Kako je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika u frekvencama i da 48.36% (74 od 153) učenika smatra da su nastavnici uticali kako pozitivno na razvoj njihovih vrlina, oni koji su bili posvećeni, ali isto tako i negativno oni nastavnici kod kojih je na času vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.

Koliko je učenicima važna socio-emocionalna klima u učionici možemo vidjeti i kroz neka od sljedećih objašnjenja koje su dali:

- *Kada je kod nastavnika pozitivna socio-emocionalna klima i kada me taj predmet interesuje ili ga smatram zanimljivim onda ću da učim i da se potrudim, ako me ne interesuje onda neću pretjerano da se bakćem tim predmetom.*
- *Kao autoriteti u školi profesori treba da utiču pozitivno na emocionalne i društvene potrebe djece, da se prema njima ophode kao prema ljudima.*
- *Kada me neki profesor podstakne svojom zainteresovanošću za moj uspjeh, veća mi je želja da razvijem vrline.*
- *Nastavnici su od mene tražili samo znanje, nisu se zanimali za razvoj mojih vrlina.*
- *Kada profesorka realno priča o životu, gdje nije uključena samo nastava, već i razgovor o problemima kako trenutnim u odjeljenju, tako i mogućim u životu, onda to pozitivno utiče na razvoj naših vrlina.*
- *Neki nastavnici su mi pomogli u oslobađanju od treme i javnih nastupa. Takođe, neki nastavnici su primjetili moj talenat i pomogli su mi da ga dodatno razvijem, što je uticalo i na razvoj mojih vrlina (odgovor učenice koja je prethodno napisala da je svoju ličnost razvila kod kuće i da nastavnici nisu imali uticaja).*
- *Ako na času vlada tenzija i negativna energija, tad ni ja nisam imala motivacije da slušam i učim, dok kod onih koji su pozitivni i nasmijani i znaju šta rade sam uvijek pažljivo slušala.*
- *Pa uticali su pozitivno i negativno zato što sve zavisi od njihovog raspoloženja.*

- *Kada su me kritikovali, sa povišenim tonom, onda su negativno uticali na mene i gubila sam motivaciju za sve ne samo za učenje.*
- *Zato što kada pričam sa profesorom koji ima razumijevanja i strpljenja, osjećam se prijatnije, dok sa onim koji nije strpljiv i ne može da me razumije bude mi neprijatno.*
- ***Kod nastavnika kod kojih je vladala negativna socio-emocionalna klima uglavnom sam izgubila interesovanje za predmet, iako sam ga ranije voljela.***
- *Neki utiču pozitivno kad obraćaju pažnju na mene, tako i negativno kad su potpuno nezainteresovani.*
- ***Kod nastavnika koji su posvećeni i predani nemam obraza da se ponašam loše ili da pričam puno, pa se više posvetim predmetu da se oni ne bi promijenili ili razočarali u mene.***
- *Pozitivno su uticali oni nastavnici koji su bili posvećeni i kod kojih smo se na časovima osjećali uvaženo.*
- *Dok sam imao probleme u ponašanju, oni nastavnici koji su bili predani i posvećeni uticali su na to da se moje ponašanje promijeni na bolje.*

Pitanje broj 14: Procijeni po tvom mišljenju koliko bi dobar nastavnik/ca mogao/la da doprinese razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika?

Tabela 21 : Procjena učenika o tome koliko bi dobar nastavnik mogao da doprinese razvoju poželjnih osobina kod učenika, izvor: Autor

Pitanje 14			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
Veoma mnogo	35	30.6	4.4
Mnogo	64	30.6	33.4
Samo donekle	43	30.6	12.4
Malo	8	30.6	-22.6
Nimalo	3	30.6	-27.6
Ukupno	153		

Tabela 22 : Statistički prikaz povezan sa tabelom 21, izvor: Autor

Test Statistika	
Pitanje 14	
Hi-kvadrat	83.699
Stepeni slobode	4

Nivo značajnosti	.000
------------------	------

Pošto je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika u frekvencama i da 41.8% učenika smatra da **dobar nastavnik/ca može mnogo da doprinese razvoju poželjnih osobina i vrijednosti.**

U okviru ovog pitanja tražili smo od učenika da navedu primjer na koji način bi nastavnici mogli da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika.

Rezultat koji smo dobili pokazuje da učenici, prije svega, smatraju da je polazna osnova *nastavnik kao uzor* na koji oni mogu da se ugledaju. Da bi nastavnik doprinio razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika, taj nastavnik prije svega treba da bude osoba koja posjeduje karakterne kvalitete. Poštovanje jeste riječ koju su učenici najčeće upotrebljavali prilikom ispunjavanja ovog upitnika. Poštovanje nastavnika prema njima i obratno kao i poštovanje između samih učenika. Takođe učenici traže nastavnika koji će da ih čuje, podstiče, motiviše i uvaži njihova mišljenja. Traže nastavnika koji će biti pravičan i jednako uvažiti, ispoštovati i angažovati svakog učenika u učionici. Nastavnika čije su komunikativne, socijalne i emocionalne vještine na visokom nivou. Smatraju da bi jedan takav nastavnik trebao da bude optimističan i strpljiv, spreman da svakoga sasluša bez osude. Nastavnik koji bi njegovao bogastvo različitosti koje postoji među njima i prepoznavao i podsticao darovite učenike na dalji razvoj i napredak. Učenici bi voljeli da nastavnici u toku svog radnog prostora imaju i planiraju vrijeme kada bi sa učenicima razgovarali o društvenim temama koje su životno važne, kao i da im daju slobodu da im se obrate ukoliko imaju neki problem. Takođe, da bi se sve navedeno ostvarilo nastavnik bi trebao da bude stručnjak i iz svoje oblasti ali i da posjeduje kvalitetne pedagoško-psihološke sposobnosti. Nastava treba uvijek biti zanimljiva, a učenici motivisani za rad.

Možda je ovako viđenje nastavnika po malo utilitaristički, ali kada bi svaki nastavnik barem dijelom posjedovao 50% ovoga što su učenici naveli, vjerujemo da bi se obrazovno-vaspitni proces odvijao na mnogo kvalitetnijem nivou.

Citiraćemo pojedine odgovore učenika na koji način bi nastavnici mogli da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika:

- *Na način da sem redovne nastave, nekad se obaziru i na stvari iz života i kulture koji će učenicima mnogo više pomoći.*

- *Učenici kao rastuća djeca, često kopiraju ponašanja odraslih. Zato, kao prvo treba da nam pokažu dobar primjer: da ne kasne, da budu pristojini, ne viču, uvijek sve odrade na vrijeme, budu pravedni. Trebaju da umiju održati disciplinu u svakom odjeljenju i privući pažnju učenika (naravno i da sa naše strane treba mnogo da se radi i poštuje njihov trud) Poželjno bi bilo da ocjene ne zavise samo do kontrolinih (koji se mogu prepisati) već i od opšte aktivnosti. Tako bi se razvila pažnja – slušanje – možemo više naučiti slušanjem.*
- *Da nas čuju, vide, uvažavaju naše mišljenje*
- ***Da se stave u položaj učenika i da tako učine da se oni osjećaju vrednovano i viđeno u učionici.***
- ***Tako što će da se bave vaspitanjem.***
- *Mogli bi više da pričaju sa nama, da ne budu toliko strogi itd.*
- *Tako što će nam biti više posvećeni.*
- *Pažljiviji odnos i poštovanje prema učenicima koji imaju motivaciju za učenje, ali slabu ocjenu. Većina od njih ostaju zanemareni, nažalost.*
- ***Praveći prijatnu i toplu atmosferu u učionici, gledajući na nas kao žive ljude sa emocijama i mišljenjima, stvaraju situaciju da želimo da zadržimo njihovo pozitivno mišljenje i da budu ponosni na nas.***
- *Iskrenost, poštovanje, empatija, razumijevanje, mogućnost saradnje/dogovora.*
- *Držeći časove na kojima razgovaramo uopšteno, pričamo jedni sa drugima. Ne samo držeći čas reda radi jer je po planu i programu. Imati otvoren odnos sa učenicima i da postoji sloboda govora.*
- ***Nastavnici bi mogli, makar onoliko koliko je u njihovoj moći da se posvete svakome, pomognu nam da zavalimo njihov predmet i da im ocjena ne bude presudna u tome da li učenik zaslužuje njihovu pažnju ili ne.***
- ***Na način što će poželjne osobine i vrijednosti primjenjivati u nastavi.***
- ***Nastavnici mogu da doprinesu tako što će u učionici stvoriti lijepu, osjećajnu, prijatnu i druželjubivu atmosferu u kojoj će razgovor sa učenicima biti na takav način da se svaki učenik osjeti uvaženim i prihvaćenim.***
- *Kada bi se stvarno i kvalitetno držali časovi odjeljenjske zajednice.*
- *Da se na času ponašaju kao osobe za primjer, ako je dobra atmosfera u učionici i ako đaci vole profesora/ku neke stvari koje pričaju će đaci zapamtiti. Po meni je*

bitno da profesori znaju da razumiju učenike i da prepoznaju kako treba raditi sa njima.

- Da se ne ponašaju prema nama kao da smo nebitni, a da su oni iznad nas nego da imamo korektan odnos (prijateljski).
- Nastavnik bi trebao da ako primjeti da je učenik uznemiren, da mu priđe nakon časa da razgovara sa njim i pristupi mu opuštenije.
- Nastavnici moraju da slušaju svako mišljenje, a ne samo svoje. **Kada bi nastavnici istinski imali više interesovanja prilikom sprovođenja nastavne aktivnosti, tada bi i učenici bili zainteresovani u procesu.**
- Možda posvećivanju pažnje, da se odvoji neko vrijeme, da se popriča sa njima drugarski i da im se ponekad izađe u susret.
- Ako nastavnici primjete da učenici imaju talenta ili da mu neki predmet dobro ide, da mu dodatno pomognu u ostvarivanju njihovog cilja.

Pitanje broj 15: Da li je u toku tvog dosadašnjeg školovanja bilo nastavnika/ca koji su značajno pozitivno uticali i podržavali tvoj razvoj? Ako je odgovor “da” koji je to broj?

Tabela 23: Odgovor učenika na pitanje da li su imali nastavnika/ke koji su pozitivno uticali na njihov razvoj i podržavali ga, izvor: Autor

	Frekvence	Procenti
Da	119	77.8
Ne	34	22.2
Ukupno	153	100.0

22.2% učenika je odgovorilo da u toku dosadašnjeg školovanja (devet razreda osnovne škole i dva razreda srednje škole) nisu imali ni jednog jedinog nastavnika koji je značajno pozitivno uticao i podržavao njihov razvoj. Analizirajući ostale odgovore ovih učenika uvijedli smo da oni smatraju da bi nastavnici mogli mnogo da doprinesu kada bi htjeli više da se bave sa učenicima i posvećuju im pažnju, mimo onoga što je u okviru nastavnog gradiva.

Zabrinjava podatak da ovoliki broj učenika u toku školovanja se nije osjetio viđeno, poštovano i podržavano od strane barem jednog nastavnika, jer zbilja broj nastavnog kadra sa kojim se učenici susretnu do sredine srednjoškolskog školovanja nije mali i upravo je to jedan od razloga zašto su učenici koji završavaju drugi razred srednje škole obuhvaćeni ovim istraživanjem. Ovaj podatak bi mogao da bude predmet interesovanja za buduća dublja istraživanja na ovu temu.

77.8% učenika smatra da su u toku školovanja imali nastavnike/ce koji su značajno pozitivno uticali/le i podržavali njihov razvoj. A koji je to broj nastavnika/ca koji su podržavali njihov razvoj bio, predstavljeno je u sljedećoj tabeli:

Tabela 24 : Broj nastavnika/ca koji su podržavali njihov razvoj na osnovu mišljenja učenika, izvor: Autor

Pitanje 15 b			
Broj nastavnika	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
1	18	14.9	3.1
2	39	14.9	24.1
3	29	14.9	14.1
4	14	14.9	-.9
5	13	14.9	-1.9
6	4	14.9	-10.9
8	1	14.9	-13.9
10	1	14.9	-13.9
Ukupno	119		

Tabela 25: Statistički prikaz povezan sa tabelom 24, izvor: Autor

Test statistika	
Pitanje 15 b	
Hi-kvadrat	87.319
Stepeni slobode	7
Nivo značajnosti	.000

Zapažamo da je hi kvadrat test značajan $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama, takođe 32.77% učenika se izjasnilo da su u toku školovanja imali 2 nastavnika koja su značajno uticala na njihov razvoj.

Na osnovu rezultata možemo potvrditi da učenici smatraju da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj njihovih vrlina.

Da bismo potvrdili ovu hipotezu, saslušali smo i drugu stranu odnosno ispitali mišljenje nastavnika. Njih smo pitali:

Pitanje broj 10: Da li smatrate da Vi kao nastavnik možete uticati na razvoj ličnosti učenika u učionici?

Tabela 26 : Prikaz procjene nastavnika koliko mogu uticati na razvoj ličnosti učenika, izvor: Autor

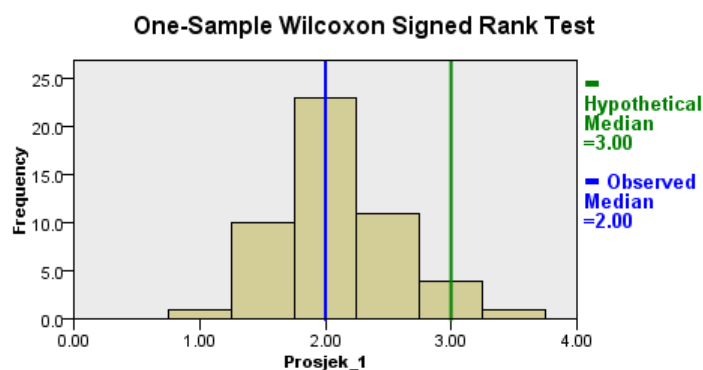
	Frekvence	Procenti
<i>U potpunosti</i>	7	14.0
<i>Često</i>	31	62.0
<i>Ponekad</i>	11	22.0
<i>Rijetko</i>	1	2.0
Ukupno	50	100.0

Pitanje broj 11: Procijenite da li i koliko možete da doprinesete razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika?

Tabela 27: Prikaz procjene nastavnika Koliko bi mogli da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika, izvor: Autor

	Frekvence	Procenti
<i>Veoma mnogo</i>	6	12.0
<i>Mnogo</i>	34	68.0
<i>Samo donekle</i>	10	20.0
Ukupno	50	100.0

Da bi povjerali istinitost postavljene hipoteze, formirali smo novu varablu Prosjek_1 koja predstavlja aritmetičku sredinu odgovora na prethodna pitanja. Odgovori su bodovani po principu Likertove skale. Potom smo primjenili Viloksonov test označenih rangova.

Total N	50
Test Statistic	6.500
Standard Error	89.824
Standardized Test Statistic	-5.945
Asymptotic Sig. (2-sided test)	.000

Slika 1 : Viloksonov test – varijabla Prosjek_1, izvor: Autor

Rezultati pokazuju pa postoji statistički značajna razlika između pretpostavljene i opažajne medijane, $p < 0.05$. Srednja vrijednost je 2.00 što nam ukazuje da su nastavnici imali pozitivan stav na prethodna pitanja, tj. **možemo potvrditi da nastavnik koji stvara podsticajnu socio emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina kod učenika.**

Pitali smo nastavnike da daju primjer iz vlastite prakse kako mogu doprinijeti razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika. Odgovorili su da se to podstiče sostvenim primjerom, iskrenim razgovorom, motivisanjem učenika, podrškom i građenjem povjerenja, isticanjem pravih vrijednosti. Neki od nastavnika su odgovorili da su nastavnici u osnovnim školama u mnogo zavidnijem položaju da odgovore na ovaj zadatak, te da je uticaj nastavnika u srednjim školama na mnogo nižem nivou.

Citraćemo neke od odgovora nastavnika:

- *Na primjer, pohvalama često podstičem njihovo samopouzdanje, važno mi je da imaju slobodu da se izraze, pa čak i kada pogriješe učim ih da u tome nema ništa strašno, i da svi možemo nekad pogriješiti. Imam otvoren odnos sa učenicima i cijenim to što me često pitaju za savjete kako postupiti u određenim situacijama. Takođe, čestim zadavanjem grupnih radova učenika smatram da doprinosim stvaranju timskog duha i zbližavanja između učenika.*
- *Nastavnici služe kao uzori učenicima. Kroz sopstveno ponašanje, mogu pokazati vrijednosti kao što su poštovanje, integritet, odgovornost i empatija. Učenici često imitiraju ponašanje odraslih, pa je važno da nastavnici dosledno demonstriraju ove vrijednosti. Podučavanje učenika kako da kritički analiziraju informacije i donošenje odluka na osnovu etičkih principa može ih osposobiti za prepoznavanje i primjenu ovih vrijednosti u različitim situacijama.*
- *Iskren razgovor, podrška i građenje povjerenja dovode do toga da djeca krenu da se otvaraju i daju najbolje od sebe.*
- *Navodeći vrline učenika koje uočavam, ali koje on ne ističe. Bodrim ga da uvijek može bolje i da nije strašno i ako pogriješi. Važno je da ne odustane i da nije ravnodušan.*
- *Uglavnom kada tumačimo književnog junaka koji posjeduje osobine visoko moralne ličnosti, učenici se mogu pistovjećivati sa njim.*
- *Motivacioni razgovori i predavanja, organizovanje gostujućih predavanja uspješnih osoba, uključivanje i rad sa njima kroz razne aktivnosti, projekte...*

- *Poštovati svakog učenika i uvažavati. Učenici u razredu trebaju zadovoljiti svoje intelektualne, moralne i socijalne potrebe i na kooperativan način učestvovati u obrazovanju, jer sa učestvovanjem se mogu dobiti uspješna postignuća u školi.*
- *Svojim primjerom učenicima mogu pokazati kako da se ponašaju, zahtijevati od njih uzajamno podržavanje, razumijevanje ali to je dva puta sedmično po 45 min, smatram da to nije dovoljno i da bi se postigao rezultat potrebno je puno više vremena. Uzimajući u obzir da oni najviše uče od roditelja, profesori su tu u sjenci.*
- *Čestim razgovorima, uključivanjem u vannastavne aktivnosti.*
- *Primjera radi, kroz razgovore o svakodnevnim pojavama koje sve nas okružuju. O ljubavi, podršci, nasilju, prestupništvu.*
- *Gotovo svakodnevno se suočavamo sa vrlo izazovnim situacijama, tako da je primjera mnogo. Međutim, sve vrijeme ističemo i naglašavamo koliko je važno da poštujemo, uvažamo, ali i štitimo jedni druge. Naša obaveza je da ih vraćamo na put zajedništva, slobode, razumijevanja i sloge kad god nam se učini da su krenuli stranputicom.*
- *Ukazivanjem na značaj samopoštovanja, poštovanja drugih, tolerancije, razumijevanja uspjela sam da kod nekih učenika koji su bili povučeni ili suprotno netolarantni, utičem na razvoj prethodno navedenih poželjnih osobina.*
- *Povezivanjem predavanja sa nekim iskustvima u stvarnom životu, kao razgovarajući o nekim iskušenjima koji ih očekuju u skorijoj budućnosti.,*
- *Zaista vjerujem da na predškolskom nivou i u toku osnovne škole, nastavnici mogu mnogo više doprinijeti.*

3.1.3. SOCIO-EMOCIONALNA KLIMA KAO PREDIKTOR AKTIVNOSTI UČENIKA

Sporedna hipoteza 3: Pretpostavlja se da su u učionici u kojoj vlada pozitivna socio emocionalna klima, učenici slobodniji da aktivno učestvuju u nastavi i nemaju strah da postavljaju pitanja.

Na osnovu rezultata koje smo prethodno dobili na pitanja 2 i 4 možemo već pretpostaviti koji će biti odgovor na postavljenu hipotezu, ali da bismo učvrstili dokaze sagledaćemo pitanja broj 6 i 3 na koje smo odgovor dobili ispitujući učenike i pitanja broj 9 i 13 za nastavnike.

Pitanje broj 6: Da bi aktivno učestvovao/la u nastavi da li ti je od presudnog značaja kakva je socio-emocionalna klima u učionici?

Tabela 28 : Prikaz odgovora učenika – da li im je važna socio-emocionalna klima u učionici kako bi učestvovali u nastavi, izvor: Autor

Pitanje 6			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
Da, važno mi je da se u učionici osjećam sigurno i slobodno da učestvujem u nastavi ili postavim pitanje bez straha od osude	108	76.5	31.5
Ne, učestvovaću u nastavi i postaviti pitanje kada me nešto interesuje kakva god da je socio-emocionalna klima u učionici.	45	76.5	-31.5
Ukupno	153		

Tabela 29: Statistički prikaz povezan sa tabelom 28, izvor: Autor

Test Statistika	
Pitanje 6	
Hi-kvadrat	25.941
Stepeni slobode	1
Nivo značajnosti	.000

Iz gornjih tabela zapažamo da je hi kvadrat vrijednost značajna $p < 0.05$, dakle na nivou značajnosti od 5% odbacujemo nultu hipotezu tj, zaključujemo da je razlika u frekvencama statistički značajna, tj. učenicima je važno se učionici osjećaju sigurno i slobodno da učestvuju u nastavi ili postavljaju pitanje bez straha od osude.

Da bismo dobili potpuniju sliku kakva atmosfera treba da vlada u učionici da bi učenici ostvarili najbolje rezultate, postavili smo pitanje otvorenog tipa (pitanje broj 3) gdje su učenici imali slobodu da iskažu svoje mišljenje.

Rezultat koji smo dobili analizirajući povratnu informaciju dobijenu od strane učenika je takav da je većina njih odgovorila da atmosfera u učionici treba da bude opuštena, prijatna i pozitivna. Treba da postoji međusobno poštovanje i sloboda da se otvoreno iskaže mišljenje, bez straha

od osude ili ismijavanja. Posebno su učenici naglašavali raspoloženje nastavnika koje je od ključnog značaja za atmosferu u učionici, te je veliki broj učenika istakao da bi nastavnici trebali biti opušteniji, da više angažuju učenike u toku časa vodeći računa da je svako od njih jednako uvažen i prihvaćen kao i da uspostave atmosferu u kojoj ima discipline, ali i prostora za šalu. Sudeći prema odgovorima, učencima bi bilo značajno kada bi nastavnici u primjerenim dozama koristili humor u nastavi. Još jedna važna stvar prema odgovorima učenika jeste razgovor. Učenici smatraju da bi za postizanje najboljih rezultata nastavnici trebali da ostave prostor za razgovor o temama koje nisu strogo u vezi sa nastavnim sadržajem, a koje su životno važne.

Citiraćemo neke od odgovora učenika na pitanje kakva atmosfera treba da vlada u učionici da bi ostvario najbolje rezultate?

- *Opuštena atmosfera, bez nervoze i tenzije.*
- *Trebala bi da bude lagana atmosfera uz lijep razgovor, bez napetosti.*
- *Prijatna i opuštena, ali opet sa dovoljnim redom zarad bolje komunikacije.*
- *Radna atmosfera uz malo šale za relaksaciju učenika.*
- *Profesori ne bi trebali da budu nervozni i da iskaljuju bijes i nervozu nad učenicima. Da časovi ne budu striktno u vezi sa tim predmetom, nego da se ponekad i našale.*
- *Mirna atmosfera sa osjećajem poštovanja i razumijevanja između učenika i profesora.*
- *Profesori treba da budu dobri prema svojim učenicima i da ih saslušaju ako ima nekih problema i treba biti pozitivna atmosfera.*
- *Mir, tišina, sloga, razumnost.*
- *Profesori se trebaju našaliti s vremena na vrijeme i ne trebaju vršiti pritisak nad nama i ponašati se kao da smo u zatvoru.*
- *Atmosfera mora da pruža osjećanje podrške i da ne sprečava fokusiranje tokom nastave. Niko ne bi trebao da se osjeća loše ili kao „neuspjao čovjek“ ako mu se omakne greška, jer se na greškama i uči. Ne bi trebalo da postoji podsmijavanje zbog neuspjeha.*
- *Najbolji rezultati se mogu ostvariti onda kada su profesori i učenici dobro raspoloženi, kada su dozvoljene šale i kada profesori uključuju u rad sve koji su prisutni.*

- *Treba biti disciplinovana atmosfera ali i fleksibilna, da postoji sloboda da se stvara kritičko mišljenje, da takođe postoje prava i određene obaveze.*
- *Učionica treba biti pozitivna i podržavajuća, gdje učenici osjećaju sigurnost da izraze svoje mišljenje i postavljaju pitanja bez straha od osude.*
- *Profesorovo raspoloženje je po meni najbitnije, on mora biti otvoren za diskusiju i bitno je da uključuje učenike u toku časa, a ne samo on da priča. Naravno i mir, dakle da imamo slobodu govora, ali bez buke i sa pravilima.*
- *Međusobno poštovanje, razumijevanje, zdrav i skladan odnos.*
- *Atmosfera treba da bude prijatna i prijateljska. Da se niko ne osjeća zapostavljenim i odstranjenim.*
- *Da se svi osjećamo jednako vrijedno, da se nastavnik trudi da ima drugarski odnos sa nama i da tokom časa nije jedina tema lekcija.*
- *Mislim da bi svi trebali da podržavaju jedni druge i da znaju da ne postoji glupo pitanje, niti da ismijavaju nekoga na osnovu toga što je nešto pogrešno odgovorio. Takođe i nastavnik treba da razgovara interaktivno sa učenicima.*
- *Potrebno je da se osjećam sigurno i prihvaćeno kako bih mogla da učestvujem u nastavi, da nemam strah od osuda. Da atmosfera bude prijatna i da smo svi skoncentrisani i uključeni u rad.*
- *Prvenstveno treba da vlada sloga i poštovanje među učenicima. Bilo kakav vid negativnog ponašanja ne treba tolerisati.*
- *Treba da se svaki učenik u školi osjeća vrijedno i prihvaćeno.*
- *Bez ikakve napetosti, sa velikom slobodom govora, naravno uz poštovanje ljudskosti druge osobe. Demokratski.*
- *Uključiti sve učenike u rad i radni zadaci treba da budu različiti i zanimljivi kao i način predavanja.*
- *Da se poštuje individualnost svakoga od nas.*
- *Mislim da treba da se poštujemo i da je nastavnik korektan prema nama, kako sa ocjenama tako i sa svojim dobronamjernim savjetima u nekim situacijama.*
- *Opuštena ali profesionalna atmosfera, gdje nema straha od profesora a ima zanimljivosti.*

Ono što je važno jeste da učenici smatraju da disciplina i red u učionici mora da postoji, ali se zalažu za postojanje slobode razmjene mišljenja, poštovanje, jednaku šansu za sve učenike, otvoren odnos i pružanje prilike svim učenicima da se osjete viđenim i vrijednim. U učionici

treba da vlada atmosfera bez osjećaja straha koja podstiče na aktivno i kreativno angažovanje u nastavi.

Da bismo dobili potpunu sliku, o uticaju socio-emocionalne klime u učionici smo tražili mišljenje od nastavnika.

Pitali smo nastavnike (pitanje broj 9 – anketni upitnik za nastavnike) kakva po njihovom mišljenju treba da vlada socio-emocionalna klima u učionici i odgovori su bili slični kao kod učenika, najveći broj nastavnika je istakao da atmosfera treba da bude podsticajna, pozitivna, podržavajuća, ispunjena međusobnim poštovanjem i razumijevanjem. Razlika između odgovora učenika i nastavnika jeste u tome što niko od nastavnika element humora u nastavi nije prepoznao kao važan, dok je učenicima čini se upravo to ono što je potrebno u ograničenim dozama kako bi atmosfera bila pozitivnija. Veoma je mali broj onih nastavnika koji smatraju da je uloga učenika samo u tome da pažljivo prate predavanje i da postave pitanje ukoliko im nešto nije jasno, ali moramo istaći da takvih nastavnika ima.

Citiraćemo neke od odgovora nastavnika kakva treba da bude socio-emocionalna klima u učionici kako bi njihov rad sa učenicima bio produktivniji:

- *Učenici treba da se osjećaju fizički i emocionalno sigurno. Važno je da postoji međusobno poštovanje među učenicima, kao i između učenika i nastavnika. Umjesto takmičarske atmosfere, treba podsticati saradnju i timski rad. Ovo pomaže učenicima da razviju vještine komunikacije i timskog rada. Redovno davanje pozitivne povratne informacije motiviše učenike i jača njihovo samopouzdanje. Pohvale za trud i napredak su veoma važne.*
- *Međusobno podržavanje, razumijevanje, povjerenje, izuzetak diskriminacije u svakom smislu (rodnom, rasnom, nacionalnom).*
- *Treba da bude prijatna svima, da se svi osjećaju jednako važnim i prihvaćenim.*
- *Trebalo bi da bude pozitivno obojena, da dominira osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti. Važna je uspješna međusobna komunikacija, ali i povjerenje i tolerancija.*
- *Za produktivan rad u učionici, socio-emocionalna klima treba biti sigurna i povjerljiva, gdje se učenici osjećaju sigurno i prihvaćeno. Njeguje se međusobno poštovanje i empatija, što omogućava razumijevanje različitih perspektiva. Podstiče se otvorena i iskrena komunikacija, gdje učenici slobodno izražavaju svoja mišljenja i osjećanja. Pruža se podrška i motivisanje učenika, ohrabrujući ih kroz konstruktivnu povratnu*

informaciju. Promoviše se timski rad i saradnja među učenicima, razvijajući sposobnost zajedničkog rada i rješavanja problema. Postavljaju se jasna i realna očekivanja uz nagrađivanje truda i postignuća, dok se individualizacijom prepoznaju i uvažavaju razlike među učenicima, prilagođavajući pristupe njihovim potrebama. Na kraju, razvijanje emocionalne inteligencije pomaže učenicima da prepoznaju, razumiju i upravljaju sopstvenim emocijama, kao i da reaguju na emocije drugih. Ova načela stvaraju pozitivnu klimu koja podržava učenje i razvoj učenika.

- Treba da postoji međusobno poštovanje između učenika i nastavnika uz određenu dozu slobode da učenici izraze svoje mišljenje i postavljaju pitanja bez straha od osude. U toku časa i učenici kao i nastavnik treba da se osjećaju prijatno i prihvaćeno. Uvijek je lijepo kad su učenici tolerantni, kad kritički promišljaju, timski rade i podržavaju jedni druge.

Nastavnicima je postavljeno i sljedeće pitanje: Pitanje broj 13. Da li smatrate da socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika?

Da bi provjerili da li postoji statistički značajna razlika u odgovorima nastavnika koristili smo hi kvadrat test.

Tabela 30 : Prikaz odgovora nastavnika na pitanje da li smatraju da socio-emocionalna klima utiče na školski uspjeh, izvor: Autor

Pitanje broj 13: Da li smatrate da socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika?

	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>U potpunosti</i>	9	16.3	-7.3
<i>Često može uticati</i>	37	16.3	20.7
<i>Ponekad može uticati</i>	3	16.3	-13.3
<i>Ukupno</i>	49		

Tabela 31: Statistički prikaz povezan sa tabelom 30, izvor: Autor

Test Statistika

Pitanje broj 13: Da li
smatrate da socio-
emocionalna klima u
učionici utiče na školski
uspjeh učenika?

Hi-kvadrat	40.327
------------	--------

Stepeni slobode	2
Nivo značajnosti	.000

Iz gornje tabele uočavamo da je hi kvadrat statistika značajna $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u odgovorima nastavnika, tj. 37 nastavnika od njih 49 se izjasnilo da često mogu uticati na uspjeh učenika, što potvrđuje našu hipotezu.

Na osnovu svega navedenog možemo da potvrdimo hipotezu 3, tj. u učionici u kojoj vlada pozitivna socio-emocionalna klima učenici su slobodniji da aktivno učestvuju u nastavi i nemaju strah da postave pitanja.

3.1.4. VAŽNOST USPOSTAVLJANJA PODSTICAJNE SOCIO-EMOCIONALNU KLIME

Sporedna hipoteza 4: Pretpostavlja se da nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji.

Kako bismo dobili odgovore na ovu hipotezu, postavili smo nastavnicima pitanja broj: 3, 4, 5, 6, 7 i 8.

Pitanje broj 3: Ocijenite koliko Vi kao nastavnik doprinosite razvoju poželjnih osobina kod učenika u učionici?

Tabela 32: Procjena nastavnika koliko doprinose razvoju poželjnih osobina kod učenika, izvor: Autor

	Frekvence	Procenat
<i>Veoma mnogo</i>	10	20.0
<i>Mnogo</i>	32	64.0
<i>Samo donekle</i>	7	14.0
<i>Malo</i>	1	2.0
Ukupno	50	100.0

Pitanje broj 4: Procijenite u kojoj mjeri na Vašim časovima vlada pozitivna klima gdje učenici mogu slobodno da izraze svoje mišljenje?

Uvijek, b) Uglavnom, c) Ponekad, d) Rijetko, e) Nikad

Tabela 33: Procjena nastavnika u kojoj mjeri na njihovim časovima vlada pozitivna klima i sloboda iskazivanja sopstvenog mišljenja, izvor: Autor

Frekvence	Procenat
-----------	----------

Uvijek	37	74.0
Uglavnom	13	26.0
Ukupno	50	100.0

Pitanje broj 5: Da li Vam je važno da se učenici u učionici osjećaju vrijednim i prihvaćenim?

a), Veoma mi je važno, b) Uglavnom mi je važno, c) Ponekad mi je važno, d) Rijetko kad mi je važno e) Ne razmišljam o njihovim emocijama za vrijeme časa

Tabela 34 : Odgovor nastavnika na pitanje da li im je važno da se učenici osjećaju vrijednim i prihvaćenim u učionici, izvor: Autor

	Frekvence	Procenat
Veoma mi je važno	48	96.0
Uglavnom mi je važno	2	4.0
Ukupno	50	100.0

Pitanje broj 6: Da li u toku časa zapažate kada je neki učenik socijalno izolovan i da li pokušavate da istog uključite u grupu?

a) Uvijek, b) Često, c) Ponekad, d) Rijetko, e) Nikada

Tabela 35 : Procjena nastavnika da li u toku časa primjećuju socio izolovane učenike i da li pokušavaju da poprave njihov status u društvu, izvor: Autor

	Frekvence	Procenat
Uvijek	25	50.0
Često	23	46.0
Ponekad	2	4.0
Ukupno	50	100.0

Pitanje broj 7: Procijenite koliko možete uticati na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja u učionici? Ponuđeni odgovori: U potpunosti mogu uticati, b) Često mogu uticati, c) Ponekad mogu uticati, d) Rijetko mogu uticati, e) Ne mogu uticati

Tabela 36 : Procjena nastavnika koliko mogu uticati na poboljšanje odnosa među članovima grupe u učionici, izvor: Autor

	Frekvence	Procenat
U potpunosti mogu uticati	5	10.0
Često mogu uticati	30	60.0
Ponekad mogu uticati	13	26.0
Rijetko mogu uticati	2	4.0
Ukupno	50	100.0

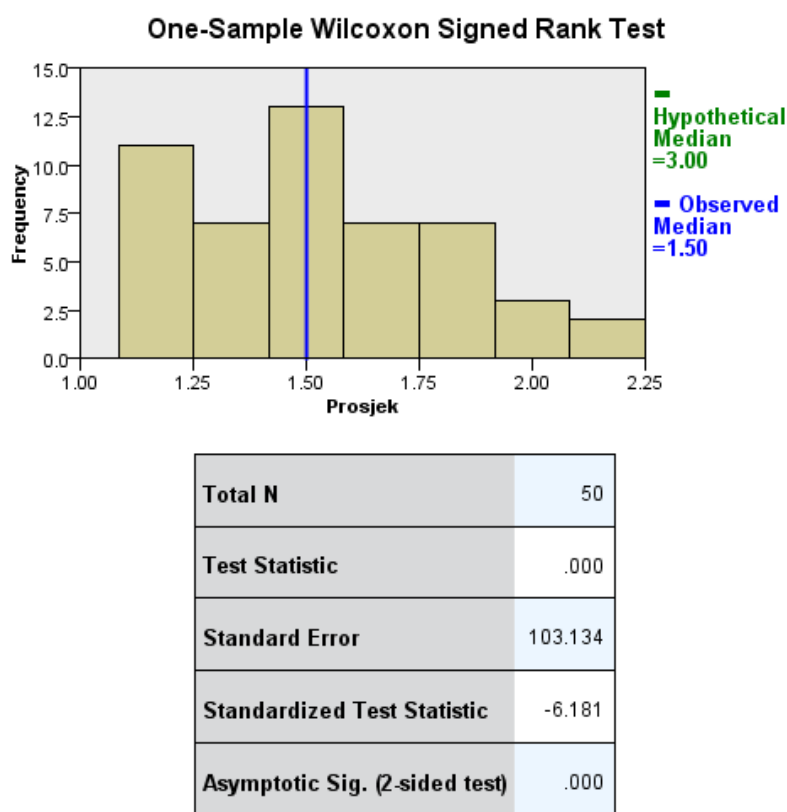
Pitanje broj 8: Koliko je za Vas bitno da uspostavite podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici?

a) *Veoma mi važno*, b) *Uglavnom mi važno*, c) *Ponekad mi je važno*, d) *Rijetko kad mi je važno*, e) *Nije mi važno*

Tabela 37 : Procjena nastavnika koliko im je važno da uspostave podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici, izvor: Autor

	Frekvence	Procenat
<i>Veoma mi je važno</i>	44	88.0
<i>Uglavnom mi je važno</i>	6	12.0
Ukupno	50	100.0

Da bi dali odgovor na postavljenu hipotezu, definisali smo novu varijablu koju smo nazvali Prosjek, ta varijabla predstavlja aritmetičku sredinu odgovora na prethodna pitanja, gdje smo svaki odgovor bodovali od 1 do 5 po principu Liketrove skale. Primjenom Viloksonov test označenih rangova dobili smo sljedeći rezultat:

Slika 2 : Viloksonov test – varijabla Prosjek, izvor: Autor

Rezultati pokazuju pa postoji statistički značajna razlika između pretpostavljene i opažajne medijane, $p < 0.05$. Kako je srednja vrijednost nove variable 1.50, zaključujemo da su nastavnici imali pozitivan stav na prethodnu grupu pitanja, pa možemo zaključiti da

nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji.

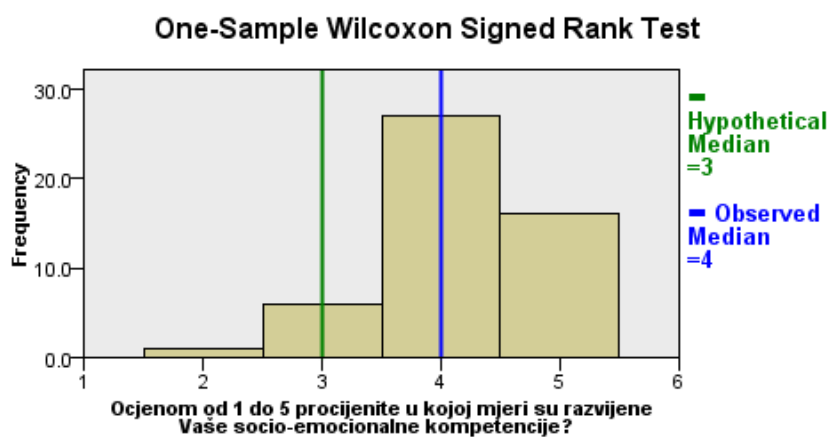
3.1.5. STRUČNO USAVRŠAVANJE SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA NASTAVNIKA

Sporedna hipoteza 5: Pretpostavlja se da nastavnici smatraju da im je za rad sa učenicima potrebno stručno usavršavanje socio-emocionalnih kompetencija.

Za potrebe odgovara na ovu hipotezu, nastavnicima smo postavili pitanja broj: 14, 15 i 16. Takođe smo i od učenika, u okviru pitanja otvorenog tipa, tražili da daju svoje mišljenje na ovu temu.

Pitanje broj 14: Ocjenom od 1 do 5 procijenite u kojoj mjeri su razvijene Vaše socio-emocionalne kompetencije?

1 – nedovoljno, 2 – dovoljno, 3 – dobro, 4 - vrlo dobro, 5 – odlično

Total N	50
Test Statistic	975.500
Standard Error	82.467
Standardized Test Statistic	5.827
Asymptotic Sig. (2-sided test)	.000

Slika 3: Vilkoksonov test – Procjena nastavnika od 1 do 5 u kojoj mjeri su razvijene njihove socio-emocionalne kompetencije, izvor: Autor

Primjenom Vilkoksonovog testa označenih rangova, zaključujemo da je test statistika značajna $p < 0.05$, pa kako je opažajna medijana 4 i ta vrijednost se statistički značajno razlikuje

od teorijske vrijednosti 3, možemo reći da većina nastavnika smatra da su njihove socio-emocionalne kompetencije vrlo dobro razvijene.

Pitanje broj 15: Procijenite u kojoj mjeri većina Vaših kolega ima razvijene socio-emocionalne vještine u radu sa učenicima?

Tabela 38 : Procjena nastavnika da li njihove kolege imaju razvijene socio-emocionalne vještine, izvor: Autor

Pitanje broj 15: Procijenite u kojoj mjeri većina Vaših kolega ima razvijene socio-emocionalne vještine u radu sa učenicima?

	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
Veoma razvijene socio-emocionalne vještine	2	12.3	-10.3
Uglavnom razvijene socio-emocionalne vještine	41	12.3	28.8
Rijetko razvijene socio-emocionalne vještine	4	12.3	-8.3
Potrebno je da se kolege dodatno stručno usavršavaju i rade na razvijanju socio-emocionalnih vještina	2	12.3	-10.3
Ukupno	49		

Tabela 39: Statistički prikaz povezan sa tabelom 38, izvor: Autor

Test Statistika

Procijenite u kojoj mjeri većina Vaših kolega ima razvijene socio-emocionalne vještine u radu sa učenicima?

Hi-kvadrat	90.184
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.000

Primjenom hi kvadrat testa zaključujemo da postoji statistički značajna razlika u odgovorima nastavnika na prethodno pitanje tj. odgovor da 41 nastavnik ima uglavnom razvijene socio-emocionalne vještine je statistički značajan.

Tabela 40 : Odgovor nastavnika, izvor: Autor

Pitanje broj 16: Da li smatrate da bi nastavnicima sistem trebao da ponudi dodatnu podršku i stručna usavršavanja za efikasnije vaspitno djelovanje u nastavi?

	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Da</i>	45	25.0	20.0
<i>Ne</i>	5	25.0	-20.0
Ukupno	50		

Tabela 41: Statistički prikaz povezan sa tabelom 40, izvor: Autor

Test Statistika

Da li smatrate da bi nastavnicima sistem trebao da ponudi dodatnu podršku i stručna usavršavanja za efikasnije vaspitno djelovanje u nastavi?

Hi-kvadrat	32.000
Stepeni slobode	1
Nivo značajnosti	.000

Primjenom hi kvadrat testa zaključujemo da postoji statistički značajna razlika u odgovorima nastavnika na prethodno pitanje.

Odnosno 90% nastavnika smatra da bi sistem trebao da im ponudi dodatnu podršku i stručna usavršavanja kako bi efikasnije vaspitno djelovali u nastavi je statistički značajna.

U okviru poslednjeg pitanja (Pitanje broj 17) pitali smo nastavnike da nam ponude ideje na koji način bi nastavnici mogli da rade na poboljšanju svojih socio-emocionalnih kompetencija u praksi. Najčešći odgovori su bili da bi na tome moglo da se poradi organizacijom više obuka i seminara pomoću kojih će razvijati socio-emocionalne kompetencije, ali uz naglasak da sadržaji istih moraju biti zaista efikasni. Zatim, kroz razmjenu iskustva među praktičarima, organizacijom okruglih stolova, izmjenama postojećih zakonodavnih okvira na način što će nastavnik biti „zaštićeniji“, bavljenjem socio-emocionalnim vještinama u okviru profesionalnog razvoja na nivou škole i povećanjem broja pedagoga i psihologa, kako bi ovi stručnjaci mogli da pruže bolju i kvalitetniju savjetodavnu pomoć nastavnicima. Neki nastavnici su čak predložili i zapošljavanje psihologa koji bi bio namijenjen samo njima.

Takođe smatraju da bi se trebala uraditi analiza stanja u školi na ovu temu kako bi dobili pregled postojećeg stanja, a zatim pristupili osmišljavanju i sprovođenju konkretnih aktivnosti.

Izvojićemo neke od predloga:

- *Redovne obuke, seminari, radionice ili treninzi mogu pomoći nastavnicima da razviju nove pedagoške vještine i strategije. Povezivanje iskusnijih nastavnika sa mlađim kolegama kroz mentorski program može pružiti kontinuiranu podršku. Obezbeđivanje pristupa školskim psiholozima ili savjetnicima može pomoći nastavnicima da se nose sa stresom i emocionalnim izazovima svog posla. Takođe, psiholozi mogu raditi sa nastavnicima na razvijanju strategija za bolje razumijevanje i podršku učenicima. Organizovanje radionica i fokus grupa gdje nastavnici mogu dijeliti iskustva i diskutovati o izazovima i rješenjima može doprinijeti kolektivnom učenju i podršci.*
- *Moderniji pristupi u stručnim usavršavanjima bi trebali postati svakodnevnica, malo promijeniti staromodne načine razmišljanja, staviti učenika u središte, ali vratiti profesorima ingerencije koje su imali ranije, a ne bazirati se samo na ocjene.*
- *Podrška psihologa za rad sa emotivno nestabilnom djecom, pogotovo u uočavanju njihovog ponašanja.*
- *Savjetovanja i radionice na nivou nastavnih kolektiva -škola, aktiva... Analize konkretnih slučajeva odjeljenjskih starješina sa vaspitno-pedagoškom službom i obavezno zakonsko rješenje po kojem bi svaka škola, bez obzira na broj učenika, imala i psiholog i pedagoga..*
- *Treba češće organizovati okrugle stolove na kojima bi se polemicalo o toj tematici i nastavnici bi pomagali jedni drugima u iznalaženju najboljih rješenja, a sve u cilju da nam učenici budu što zadovoljniji pa samim tim i produktivniji.*
- *Svi budući nastavnici bi trebali biti u obavezi da slušaju i polažu predmete iz oblasti pedagogije i psihologije na fakultetima. Postojeći nastavnici bi trebali imati više programa stručnog osposobljavanja o socio-emocionalnim kompetencijama i ti programi bi trebali biti obavezni. Takođe, mislim da bi prije stručnog osposobljavanja nastavnici trebali da prođu određena testiranja koja bi mjerila razvijenost socio-emocionalne inteligencije (možda čak i pri upisu na fakultet). Takođe, nastavnicima bi trebalo omogućiti savjetodavnu pomoć pedagoga, kao i psihološke tretmane (povećati broj ovih stručnjaka). Takođe, bilo bi korisno zakonskim okvirima obezbijediti veću*

slobodu i sigurnost nastavnika pri radu kako bi bolje vaspitno djelovali. Velika motivacija vjerujem da bi bila i povećanje plata.

Analizirajući odgovore nastavnika možemo pokrenuti mnoge teme na koje bi trebalo obratiti pažnju, pokušaćemo to da navedemo kroz sledeće stavke:

- Nastavnici stručnih modula u srednjih stručnim školama u toku svog obrazovanja nisu imali pedagoške, kao ni psihološke predmete, koji su neophodni za rad sa učenicima.
- Zakonski okvir u školama ograničava broj stručnih saradnika koji mogu biti zaposleni u školi na osnovu broja učenika. U Pravilniku o izmjenama i dopuni Pravilnika o normativima i standardima za sticanje sredstava iz javnih prihoda za ustanove koje realizuju javno važeće obrazovne programe iz 2023. stoji da škola koja broji preko 300 učenika može imati jednog stručnog saradnika, a to može biti pedagog ili psiholog. Škola koja broji preko 700 učenika ima pravo i na pedagoga i psihologa. Moramo imati na umu da su ovi stručnjaci jedini u potpunosti osposobljavani za rad sa učenicima i oni bi mogli biti od velike pomoći nastavnicima prilikom stručnog osposobljavanja i savjetodavnog rada. Međutim, ovako postavljenim zakonskim okvirom najprije su diskriminisane one škole koje broje ispod 300 učenika, a zatim preopterećeni poslom pedagozi i psiholozi koji rade u školama sa velikim brojem učenika.
- Sistematizacija radnog mjesta psiholog čiji bi radni zadatak bio sprovođenje psiholoških tretmana sa nastavnicima je zanimljiva ideja koji su nastavnici predložili, te vjerujemo da bi sprovođenje ove inicijative pomoglo nastavnicima u značajnoj mjeri.
- U okviru stručnog osposobljavanja nastavnika u Crnoj Gori nemamo dovoljan broj kvalitetnih programa koji se bave razvojem socio-emocionalne vještine nastavnika za rad sa učenicima. Kao primjer dobre prakse navešćemo program “Moje vrijednosti i vrline”. Inicijativa za ovaj program pokrenuta je 2015. godine u saradnji kancelarije UNICEF-a, Jubilej centra za karakter i vrline Univerziteta u Birmingemu i Zavoda za školstvo sa namjerom da se obrati pažnja na ono što je možda najvažnije u cjelokupnom razvitku čovjeka, a to je ličnost. Valjalo bi nastavnicima ponuditi više sličnih programskih sadržaja kojima bi se poboljšale njihove socio-emocionalne kompetencije, a samim tim i produktivnost u obrazovno-vaspitnom radu sa učenicima.

Da bismo imali kompletan odgovor na ovu hipotezu, mišljenje smo potražili i od učenika.

Pitanje broj 16: Da li smatraš da bi bilo potrebno da se nastavnici više osposobljavaju kada su u pitanju socijalne i emocionalne kompetencije i njihova primjena u učionici? (tabela 42)

Tabela 42 : Odgovor učenika na pitanje da li je potrebno da se nastavnici više osposobljavaju za primjenu socio-emocionalnih vještina u učionici, izvor: Autor

Pitanje 16			
	Opažajne frekvence	Očekivane frekvence	Reziduali
<i>Da, svi nastavnici bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija</i>	57	38.3	18.8
<i>Da, neki nastavnici bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih</i>	75	38.3	36.8
<i>Postoji mali broj nastavnika koji bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih</i>	18	38.3	-20.3
<i>Ne, nastavnici već posjeduju razvijene socijalne i emocionalne kompetencije</i>	3	38.3	-35.3
Ukupno	153		

Tabela 43 : Statistiki prikaz povezan sa tabelom 42, izvor: Autor

Test Statistika

Pitanje 16	
Hi-kvadrat	87.706
Stepeni slobode	3
Nivo značajnosti	.000

Hi kvadrat statistika je značajna $p < 0.05$, tj. postoji statistički značajna razlika u frekvencama, takođe 49% (75 od njih 153) učenika smatra da bi neki nastavnici trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija, kako bi njihov rad u učionici bio efikasniji. 37,25% učenika smatra da bi svi nastavnici trebali poboljšati svoje socio-emocionalne kompetencije, dok samo 1,96% učenika vjeruje da nastavnici već posjeduju razvijene socio-emocionalne kompetencije. Na osnovu svega navedenog možemo zaključiti da nastavnici smatraju da imaju vrlo dobro razvijene socio-emocionalne vještine, ali da im je za rad sa učenicima potrebno dodatno stručno usavršavanje socio-emocionalnih kompetencija, sa čim se slažu i učenici.

3.2. OSVRT NA CJELOKUPNU ANALIZU DOBIJENIH REZULTATA

U ovom master radu bavili smo se istraživanjem uticaja socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika. Interesovali su nas stavovi kako učenika, tako i nastavnika na ovu izuzetno značajnu temu. Istraživanje je obuhvatilo 153 učenika drugog razreda srednjih škola i 50 nastavnika koji rade u srednjim školama. Obje kategorije ispitanika ispunjavale su anketni upitnik sačinjen od kombinovanih pitanja većinom otvorenog, dok i jednim, manjim, dijelom zatvorenog tipa.

Kroz hipotezu 1 pretpostavili smo da su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika kod kojih vlada pozitivna socio emocionalna klima u učionici. Dobili smo podatak da je većini učenika veoma važno da se u učionici osjećaju vrijednim i prihvaćenim. 85% učenika je odgovorilo da im je veoma ili uglavnom važno da su na času od strane nastavnika/ca uvaženi, da imaju njegovu/njenu podršku i povjerenje i da se njihove emocionalne potrebe uzimaju u obzir u učionici.

Na osnovu dobijenih rezultata potvrđujemo da su učenici motivisaniji za ostvarivanje boljih rezultata u učenju kod nastavnika kod kojih vlada pozitivna socio-emocionalna klima u učionici.

U okviru hipoteze 2 pretpostavili smo da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj vrlina kod učenika i i hipoteze 3 pretpostavili smo da su u učionici u kojoj vlada pozitivna socio emocionalna klima, učenici slobodniji da aktivno učestvuju u nastavi i nemaju strah da postavljaju pitanja.

Dobili smo sledeće podatke;

- 79,47% učenika smatra da su nastavnici imali uticaja na razvoj njihove ličnosti, Odgovori učenika razliku se jedino u procjeni stepena tog uticaja. Od ukupnog broja ispitanih učenika 34.44% (52 od 151) učenika je odgovorilo da su nastavnici često uticali na razvoj njihove ličnosti.
- 58.17% učenika (89 do 153) smatra od sposobnosti nastavnika i tipa njegove ličnosti zavisi kakva će biti socio-emocionalna klima u učionici.
- 40% učenika (61 od 153) smatra da u potpunosti dobar nastavnik/ca može uticati na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja i uspostavljanje pozitivne radne atmosfere.

- 48.36% (74 od 153) učenika odgovorilo je da su nastavnici uticali kako pozitivno na razvoj njihovih vrlina oni koji su bili posvećeni, ali isto tako i negativno oni nastavnici kod kojih je na času vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.
- 98,04% učenika smatra da dobar nastavnik može u određenoj mjeri da doprinese razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika.

Na osnovu odgovora učenika možemo potvrditi hipotezu 2 i hipotezu 3. Učenici smatraju da nastavnik koji stvara podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici utiče na razvoj njihovih vrlina i kod takvih nastavnika su slobodniji da učestvuju u nastavi i postavljaju pitanja bez straha od osude.

Dalje, pretpostavili smo da nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji.

Dobili smo sljedeće rezultate:

- 74% nastavnika je procijenilo da uvijek doprinosi razvoju poželjnih osobina kod učenika, ostalih 26% odgovorili su da uglavnom mogu da doprinesu.
- 96% nastavnika je odgovorilo da im je važno da se učenici u učionici osjećaju vrijednim i prihvaćenim.
- 26 (od 50) nastavnika u toku časa **uvijek** zapaža kada je neki učenik socijalno izolovan i pokušava da istog uključi u grupu, 23 nastavnika to čini **često**.
- 10% nastavnika procjenjuje da u potpunosti može uticati na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja u učionici, 61% procjenjuje da često može uticati, ponekad 25%, 4% rijetko, ali ni jedan jedini nastavnik nije odgovorio da ne može uticati.
- 86% nastavnika ističe da im je veoma važno, ostalih 14% odgovara da im je uglavnom važno da uspostave podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici.

Kako su nastavnici imali pozitivan stav na prethodno navedeno, možemo zaključiti da nastavnici smatraju da je važno uspostaviti podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici kako bi nastavni proces bio produktivniji, te je tako hipoteza broj 4 potvrđena.

Posljednjom sporednom hipotezom smo pretpostavili da nastavnici smatraju da im je za rad sa učenicima potrebno stručno usavršavanje socio-emocionalnih kompetencija.

90% nastavnika je odgovorilo da smatraju da bi nastavnicima sistem trebao da ponudi dodatnu podršku i stručna usavršavanja kako bi efikasnije vaspitno djelovali u nastavi. Takođe 98,04% učenika smatra da bi nastavnici trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija kako bi njihov rad u učionici bio efikasniji, dok je samo 1,96%

učenika su odgovorilo da svi nastavnici već imaju razvijene socio-emocijalne vještine u dovoljnoj mjeri te da im ne trebaju dalja usavršavanja. **Ovim podacima smo potvrdili i poslednju hipotezu 5.**

3.3. SOCIO-EMOCIONALNA KLIMA U UČIONICI I ŠKOLSKI USPJEH

Prema dobijenim rezultatima istraživanja učenicima je važno da se u učionici osjećaju sigurno i slobodno da učestvuju u nastavi ili postavljaju pitanja bez straha od osude, da su motivisaniji za učenje i imaju bolje ocjene kod onih nastavnika na čijim se časovima osjećaju prihvaćeno i gdje vlada opuštena, prijatna i pozitivna socio-emocionalna klima u učionici uz postojanje međusobnog poštovanja. Posebno su učenici istakli raspoloženje nastavnika kao ključan faktor za određenje kakva će klima vladati u učionici. Veliki broj učenika je istakao da bi nastavnici trebali biti opušteniji, da više angažuju učenike u toku časa, vodeći računa da je svako od učenika jednako uvažen i prihvaćen. Za postizanje boljih školskih rezultata učenici navode da klima u učionici treba da bude pozitivna, red uspostavljen ali i ostavljen prostor za zdravu šalu. Ogromna većina učenika, njih 115 od 153, se izjasnilo da su imali motivaciju za učenjem i dobre ocjene kod onih nastavnika na čijim su se časovima osjećali vrijedno, ponosno, poštovano i gdje su imali slobodu da iskažu svoje mišljenje. Nasuprot tome, kod onih nastavnika kod kojih je vladala nepovoljna socio-emocionalna klima od 153 učenika 125 je odgovorilo da nisu imali motivaciju za učenjem. Takođe, 77,8% učenika smatra da su u toku dosadašnjeg školovanja imali nastavnike koji su značajno pozitivno uticali i podržavali njihov razvoj. Još jedan značajan podatak koji smo dobili jeste da učenici smatraju da bi za postizanje najboljih rezultata, nastavnici trebali da odvoje vrijeme za razgovor o temama koje nisu strogo u vezi sa nastavnim sadržajem, a koje su životno važne. Nastavnici smatraju da klima u učionici treba da bude pozitivno obojena, podsticajna i podržavajuća. Da treba da postoji međusobno poštovanje i razumijevanja. Takođe, svi ispitani nastavnici smatraju da socio-emocionalna klima u učionici ima uticaja na školski uspjeh učenika.

Na osnovu svega priloženog, zaključujemo da nema dileme da socio-emocionalna klima u učionici ima veliki uticaj na školski uspjeh učenika. Kada je ona pozitivna i podsticajna onda su i rezultati učenika u skladu sa tim, nasuprot tome negativno obojena socio-emocionalna klima loše utiče na motivisanost i rezultate učenika.

Stoga, glavna hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika*, potvrđena je kako od strane učenika tako i nastavnika.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na osnovu empirijskih rezultata dobijenih u ovom radu, može se zaključiti da socio-emocionalna klima u učionici ima značajan uticaj na školski uspjeh učenika. Istraživanje je obuhvatilo različite aspekte socio-emocionalne klime, uključujući percepcije učenika i nastavnika, njihov međusobni odnos, kao i individualne karakteristike koje doprinose formiranju pozitivnog obrazovno-vaspitnog okruženja, i pokazalo da pozitivna socio-emocionalna klima, koju kreiraju nastavnici, može povećati motivaciju učenika za učenje, doprinijeti razvoju njihovih vrlina, i poboljšati njihovu aktivnost tokom nastave. Ovo ukazuje na važnost osposobljavanja nastavnika za primjenu socio-emocionalnih vještina u učionici kako bi njihov rad bio produktivniji.

KLJUČNI NALAZI

1. Povezanost socio-emocionalne klime i školskog uspjeha:

Rezultati istraživanja su pokazali da postoji pozitivna korelacija između socio-emocionalne klime u učionici i školskog uspjeha učenika. U učionicima u kojima vlada podsticajna socio-emocionalna klima učenici su motivisaniji da učestvuju u nastavi i postižu bolje rezultate.

2. Uloga nastavnika:

Nastavnici igraju ključnu ulogu u oblikovanju socio-emocionalne klime. Njihove socio-emocionalne kompetencije, sposobnost za empatiju, kao i primjena participativnih i inkluzivnih metoda nastave značajno doprinose stvaranju pozitivne klime u učionici. Uloga nastavnika nije samo u tome da obrazuje učenike već i da ih vaspitava.

3. Važnost socijalne i emocionalne sigurnosti:

Učionice koje promovišu socijalnu i emocionalnu sigurnost, gdje se učenici osjećaju vrednovano i poštovano, stvaraju povoljno okruženje za učenje i razvoj. Ovi aspekti su ključni za razvoj pozitivnih stavova učenika prema školi i učenju.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE NASTAVNE PRAKSE

1. Kontinuirana profesionalna obuka nastavnika:

Preporučuje se uvođenje redovnih programa obuke za nastavnike, koji će ih osposobiti za razvoj i primjenu socio-emocionalnih vještina. Takva obuka treba da obuhvati tehnike za

unapređenje komunikacije, rješavanje konflikata i izgradnju podržavajuće učioničke klime. Razviti i evaluirati programe stručnog usavršavanja za nastavnike, fokusirane na razvoj njihovih socio-emocionalnih vještina i sposobnosti za kreiranje pozitivne klime u učionici.

2. Implementacija programa za poboljšanje klime u učionici:

Škole bi trebale razviti i implementirati programe koji ciljano poboljšavaju socio-emocionalnu klimu. Ovi programi mogu uključivati aktivnosti za jačanje timskog duha među učenicima, radionice za razvijanje socio-emocionalne inteligencije i inkluzivne pedagoške prakse.

3. Izmjena Pravilnika o normativima i standardima za sticanje sredstava iz javnih prihoda za ustanove koje realizuju javno važeće obrazovne programe

Izmjenom člana koji se odnose na broj izvršioca na radnom mjestu pedagog i psiholog tj. povećanjem broja ovih stručnjaka u školama unaprijedio bi se obrazovno-vaspitni rad u školama.

4. Jačanje vaspitne uloge škole

Analizirajući rezultate istraživanja došli smo do zaključka da je za postizanje najboljih rezultata i izgradnje karakternih osobina učenika, vaspitanje ono što je neophodno i što im najviše nedostaje u toku školovanja. Vraćanje fokusa na vaspitnu ulogu škole je zbilja potrebno kako bi se mnogi društveni problemi riješili.

PREDLOZI ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Širenje uzorka: Buduća istraživanja bi trebala obuhvatiti veći broj škola i učenika iz različitih geografskih i kulturnih konteksta kako bi se potvrdila generalizabilnost nalaza i omogućila komparativna analiza.

Longitudinalna istraživanja: Preporučuje se sprovođenje longitudinalnih studija koje bi pratile učenike tokom dužeg vremenskog perioda. Takva istraživanja bi pružila uvid u dugoročne efekte socio-emocionalne klime na akademski uspeh i lični razvoj učenika.

Eksperimentalni dizajn: Istraživanja sa eksperimentalnim dizajnom koja testiraju specifične intervencijske programe za unapređenje socio-emocionalne klime mogla bi pružiti konkretne dokaze o efikasnosti različitih pristupa i strategija.

Kvalitativne studije: Dublje kvalitativne analize, uključujući intervjue i fokus grupe sa učenicima i nastavnicima, mogu dodatno osvijetliti subjektivna iskustva i percepcije koje kvantitativni podaci možda ne otkrivaju u potpunosti.

Istraživanje u različitim obrazovnim sistemima: Komparativna istraživanja u različitim obrazovnim sistemima i kulturama mogu pružiti uvid u univerzalnost i specifičnost faktora koji utiču na socio-emocionalnu klimu, te omogućiti razvoj globalnih smernica za obrazovnu politiku.

Socio-emocionalna klima u učionici predstavlja ključni faktor za uspjeh učenika i njihov cjelokupni razvoj. Neophodna je kontinuirano raditi na unapređenju klime u učionici kroz obuku nastavnika, implementaciju podržavajućih programa i razvoj sveobuhvatnih strategija koje uključuju sve učesnike obrazovno-vaspitnog procesa. Buduća istraživanja i praktične inicijative treba da se fokusiraju na dublje razumijevanje i trajno unapređenje ovog važnog aspekta obrazovanja i vaspitanja.

PREGLED LITERATURE

1. Aldrige, J. M., & McChesney, K. (2018). The relationships between school climate and adolescent mental health and wellbeing, *International Journal of Educational Research*, 88, 121-145.
2. Andrilović, V. i Čudina, M. (1985). *Psihologija učenja i nastave, psihologija odgoja i obrazovanja III, drugo izdanje*, Zagreb: Udžbenik Sveučilišta .
3. Aspelin, J. (2019). Enhancing pre-service teachers' socio-emotional competence, *International Journal of Emotional Education*, 11(1), 153 – 168.
4. Backović, A., Vujović, S., Bajković, R., Prelević, Č. A., Božović, R., Gavranović, J., Jokić, T. (2018). *Moje vrijednosti i vrline – razvoj socijalnih i emocionalnih vještina učenika i učenica, Priručnik za nastavnike i nastavnice u osnovnoj školi*, Podgorica: Zavod za školstvo i Unicef.
5. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation, *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
6. Birch, S. H., & Ladd, G. W. (1997). The teacher–child relationship and children's early school adjustment, *Journal of School Psychology*, 35, 61–79.
7. Bognar, L. i Matijević, M. (2005). *Didaktika*, Zagreb: Udžbenik Sveučilišta.
8. Bošnjak, B. (1997). *Drugo lice škole*, Zagreb: Alinea.
9. Brackett, M. A., Patti, J., Stern, R., Rivers, S. E., Elbertson, N., Chisholm, C., & Salovey, P. (2009). *A sustainable, skill-based model to building emotionally literate schools*, Handbook of developing emotional and social intelligence (329–358)
10. Bradshaw, C. P., O'Brennan, L. M. & McNeely, C. A. (2008). Core competencies and the prevention of school failure and early school leaving, *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2008(122), 19-32.
11. Bratanić, M. (1990). *Mikropedagogija – interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, Zagreb: Školska knjiga.
12. Brophy, J. (1986). Teacher influences on student achievement, *American Psychologist*, 41, 1069–1077.
13. Brophy, J. (1988). Research linking teacher behavior to student achievement: Potential implications for instruction of Chapter 1 students, *Educational Psychologist*, 23, 235–286.

14. Caires, S, Alves, R, Martins, A, Magalhaes, P & Valente, S, (2023). Promoting socio-emocional skills in initial teacher training: An emocional educational programme, *International Journal of Emotional Education*, 15(1), 21 – 33.
15. Carmen, R.-G., Olga, B.-G., Beatriz, M. (2022). Socio-Emotional Competence and Self-Efficacy of Future Secondary School Teachers, *Education Sciences*, (12)161, 2-12.
16. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL), (2015). *2015 CASEL guide: Effective social and emotional learning programs—Middle and High school edition*. <http://secondaryguide.casel.org/casel-secondary-guide.pdf>.
17. Connell, J. P., & Wellborn, J. G. (1991). Competence, autonomy, and relatedness: A motivational analysis of self-system processes. Self processes and development. In M. R. Gunnar & L. A. Sroufe (Eds.), *Self processes and development. The Minnesota symposia on child psychology*, 23, 43–77.
18. Damjanović, R. (2011). Mjesto i uloga školskog pedagoga u razvoju pedagoške djelatnosti, *Vaspitanje i obrazovanje*, 4, 97-108
19. Damjanović, R. (2012). *Leksikon pedagoško-psiholoških pojmova i izraza* (treće dopunjeno izdanje), Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
20. Daniels, D. H., & Shumow, L. (2003). Child development and classroom teaching: A review of the literature and implications for educating teachers, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23, 495–526.
21. Đermanov, J. i Isak, D. (2016). Razredna klima u osnovnoj školi: percepcije i očekivanja učenika, *Pedagoška stvarnost*, LXII (1), 61-78.
22. Đermanov, J., Kosanović, M. i Isak, D. (2016). Razredna klima kao novo područje pedagoškog savetovanja nastavnika, *Pedagoška stvarnost*, 62(3), 419-436.
23. Đorđić, D., Damjanović, R. (2016). Školska klima, njen značaj za ponašanje učenika i mogućnosti merenja, *TEME*, 40 (1), 301-317.
24. Franković, D., Pregrad, Z. i Šimleša, P. (ur.), (1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb: Matica Hrvatska.
25. Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2007). *Learning opportunities in preschool and early elementary classrooms*. In R. C. Pianta, M. J. Cox, & K. L. Snow (Eds.), *School readiness and the transition to kindergarten in the era of accountability* 49–83. Baltimore, MD: Brookes.

26. Harvey, S, Evans, I, Hill, R, Henricksen, A. & Bimler, D. (2016). Warming the Emotional Climate of the Classroom: Can Teachers' Social-Emotional Skills Change?, *The International Journal of Emotional Education*, 8(2), 70-87.
27. Havelka, N. i sar. (1990). *Efekti osnovnog obrazovanja. Obrazovna i razvojna postignuća učenika na kraju osnovnog školovanja*. Beograd: Institut za psihologiju.
28. Iram, N. (2022). Effect of Teachers' Emotional Intelligence on School Climate at Secondary School Level, *Bulletin of Education and Research*, 44(3), 18-36.
29. Jakšić, A. (ur.), (1996). *Pedagoški leksikon*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Jaramaz, M. (2011). Vrednovanje učenčkih postignuća, *Vaspitanje i obrazovanje – časopis za teoriju i praksu* 4, 157-170.
31. Jennings, P., A. & Greenberg, M., T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes, *Review of Educational Research*, 79, 491-525.
32. Jevtić, B. (2014). Akademska sredina i akademsko (ne)postignuće, *FBIM Transactions*, 2(2), 166-173.
33. Joksimović, S., Bogunović, B. (2005). *Nastavnici o kontekstu nastave i postignuća učenika*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
34. Jurčić, M. (2012). *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*, Zagreb: Alinea d.o.o.
35. Jurić, V. (1988). *Metodika rada školskog pedagoga*. Zagreb: Školska knjiga.
36. Kasikci, F. & Ozhan, M., B. (2021). Prediction of Academic Achievement and Happiness in Middle School Students: The Role of Social-Emotional Learning Skills, *i.e. : inquiry in education*, 13 (2).
37. Klem, A. M., & Connell, J. P. (2004). Relationships matter: Linking teacher support to student engagement and achievement, *Journal of School Health*, 74, 262–273.
38. Knežević, O. i Ninković, S. (2012). *Horzonti istraživanja u obrazovanju*, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
39. Konstantopoulos, S. (2009). Effects of teachers on minority and disadvantaged students' achievement in the early grades, *The Elementary School Journal*, 110, 92–113.
40. Kovačević, M. (2011). Nastavničke kompetencije, *Vaspitanje i obrazovanje*, 4, 143-155
41. Krnjajić, S. (2002). *Socijalni odnosi i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
42. Krnjajić, S. (2007). *Pogled u razred*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

43. Lopez, M. (2019). Emotions Attributions of ELT Pre-Service Teachers and Their Effects on Teaching Practice, *Issues in Teachers' Professional Development*, 22(1), 15-28.
44. Lozić, S., R. (2020). Sigurna škola iz perspektive nastavnika, *Savremena škola, NORMA*, 25(1), 1-18.
45. Mandić, P., Gajanović, N. (1991), *Psihologija u službi učenja i nastave*, Lukavac: Grafokomerc Tunjić.
46. Marković, M. (2018). Uloga nastavnika u stvaranju pozitivne klime u odjeljenju, *Godišnjak za pedagogiju*, 3(2), 45-56.
47. Pataki, S., Tkalčić, M., Defrančeski, A. i Demarin, J. (ur.), (1939). *Pedagoški leksikon*, Zagreb: Minerva.
48. Pešikan, A., Lalović, Z. (2015). *Uloga škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika i učenica – izvještaj o rezultatima istraživanja*, Podgorica: Zavod za školstvo i Unicef.
49. Pešikan, A., Lalović, Z. (2017). *Obrazovanje za život: Ključne kompetencije za 21. vijek u kurikulumima u Crnoj Gori: Sažetak istraživanja*, Podgorica: Zavod za školstvo i Unicef.
50. Popović, Č., B. i Đurić, S., (2018). *Pozitivna školska klima, Elementi, principi i modeli dobre prakse*, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
51. Potkonjak, N. (2020). *Šta je vaspitanje, čudesnost i zagonetnost vaspitanja*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
52. Potkonjak, N. i Šimleša, P. (red.) (1989). *Pedagoška enciklopedija 2*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i ostali izdavači.
53. *Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o normativima i standardima za sticanje sredstava iz javnih prihoda za ustanove koje realizuju javno važeće obrazovne programe* (2023). Podgorica, Služeni list CG, broj: 01-009/23-3651/6.
54. Radojević, B., Janković, J. (2023). Uloga nastavnika u kreiranju socio-emocionalne klime u učionici, *Vaspitanje i obrazovanje*, 86(2), 97-109.
55. Rakočević, V. (2011). Školski pedagog i nastavnici u procesu podsticanja razvoja kompetencija učenika, *Vaspitanje i obrazovanje*, 4, 133-142.
56. Reyes, M, Brackett, M. A, Rivers, S. E, White, M. & Salovey P. (2012). Classroom Emotional Climate, Student Engagement, and Academic Achievement, *Journal of Educational Psychology*, preuzeto 05. 12. 2023, sa sajta <https://www.researchgate.net/publication>

57. Romero-García C, Buzón-García, O. & Marcano B, (2022). Socio-Emotional Competence and Self-Efficacy of Future Secondary School Teachers, *Education Sciences*, 12(3), 1-12.
58. Rowe, F., & Stewart, D. (2011). Promoting connectedness through whole-school approaches: Key elements and pathways of influence, *Health Education*, 111(1), 49-65.
59. Skinner, E., & Belmont, M. (1993). Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year, *Journal of Educational Psychology*, 85, 571–581.
60. Stojanović, M. i Popović-Ćitić, B, (2022). Osećaj pripadnosti školi: značaj za pozitivan razvoj i prevenciju problema u ponašanju, *Nastava i vaspitanje*, 71(3), 403-423.
61. Stuhlman, M., & Pianta, R. (2009). Profiles of educational quality in first grade. *The Elementary School Journal*, 109, 323–342.
62. Teodosić, R. (ur.)(1967). *Pedagoški rečnik 2*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
63. Tschannen-Moran, M., Hoy, A. W., & Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68 2, 202–248.
64. Vasiljević, N. R. (2023). Pismo izražavanje i školski uspjeh učenika mlađeg školskog uzrasta, *Savremena škola, NORMA*, 28 1, 9-20.
65. Woolley, M., Kol, K., & Bowen, G. (2009). The social context of school success for Latino middle school students: Direct and indirect influences of teachers, family, and friends, *The Journal of Early Adolescence*, 29, 43–70.
66. Zedan, R. (2010). New dimensions in the classroom climate, *Learning Environments Research*, 13, 75-88.
67. Zijedn, P. J., Wubbles, T. (2023). Socio-emotional support in Higher Education: Evidence from First Year Socio-emotional support in Higher Education: Evidence from First Year Learning Communities, *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 20(6), 1-27.
68. Korbel, V., Paulus, M. (2017), Do Teaching Practices Impact Socio-emotional Skills?, *ECONSTOP, IES Working Paper* 4, 1-34.

PRILOZI

Prilog 1: Odobrenje monitoringa

Prilog 2: Anketni upitnik za učenike

Prilog 3: Anketni upitnik za nastavnike

Prilog 1: Odobrenje monitoringa

Univerzitet Crne Gore
Centar za unapređenje kvaliteta
telefon: +382 20 414 252
e-mail: office@qas.ac.me

Broj: 01/3-7807/1

Podgorica, 10.04.2024. godine

FILOZOFSKI FAKULTET

KOMISIJI ZA MASTER STUDIJE

PREDSJEDNIKU KOMISIJE

U skladu sa nadležnostima definisanim članom 13 Pravilnika o organizaciji i radu sistema za osiguranje i unapređenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore (Bilten UCG, broj 343/15) i članom 17 Pravila master studija (Bilten UCG, broj 493/20), a u vezi sa prijavom teme master rada pod nazivom „**Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika**“ kandidatkinje **Teodore Dević**, Odbor za monitoring master studija, na sjednici od 08.04.2024. godine, daje sljedeće

MIŠLJENJE

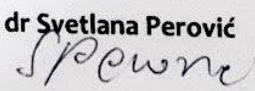
Prijava teme master rada „Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika“ kandidatkinje Teodore Dević sadrži elemente propisane Formularom za prijavu teme master rada.

Odbor predlaže sprovođenje dalje procedure, uz obavezu Komisije za master studije da prati dalji tok izrade master rada i usklađenost sa predloženom prijavom teme.

ZA ODBOR ZA MONITORING MASTER STUDIJA

Prof. dr Syetlana Perović

Upitnik o uticaju socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika

Anketni upitnik za učenike

Molimo, prvo pročitaj ovaj tekst.

Dragi učenici,

U toku je istraživanje o uticaju socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika. Molimo vas da prije popunjavanja upitnika prvo pročitate ovaj tekst.

Objašnjenje: Termin socio-emocionalna klima u učionici odnosi se na odnos između učenika i nastavnika, produkt vaših zajedničkih aktivnosti u ispunjavanju obrazovno-vaspitnih ishoda, načina realizacije nastavnog gradiva i stilova koji vas povezuju kao članove odjeljenjske zajednice. Klima u učionici se određuje kao unutrašnji, relativno trajni kvalitet ukupnih socijalnih odnosa i međusobnih uticaja u učionici, čiji se doživljaj manifestuje na individualno ponašanje, aktivnost, zalaganje kako učenika tako i nastavnika, vaše zadovoljstvo nastavom i ostvarenim kognitivnim, emocionalnim, afektivnim i socijalnim ishodima obrazovno-vaspitnog procesa.

Upitnik je potpuno anoniman. Nije potrebno da upisujete svoje ime, niti bilo koju ličnu informaciju. Učešće u istraživanju je dobrovoljno. Odabrane odgovore označite upisivanjem znaka „X“. Ukoliko među odgovorima ne možete pronaći odgovarajući, označite napribližnji odgovor.

Izuzetno je važno da na pitanja odgovarate promišljeno, pažljivo i iskreno. Vaša pomoć je od velikog značaja kako bismo bolje razumjeli uticaj socio-emocionalne klime u učionici, te kako bismo osmislili i ponudili adekvatne odgovore na isto. Zato vam se najljepše zahvaljujemo na učešću u ovom istraživanju.

Molimo vas da sada počnete sa popunjavanjem upitnika.

1. Pol

a) ☐ Muško

b) ☐ Žensko

Prilog 2: Anketni upitnik za učenike

2. Da li ti je važno da se u učionici osjećaš vrijedno i prihvaćeno?

a) ☐ Veoma mi je važno.

b) ☐ Uglavnom mi je važno.

c) ☐ Ponekad mi je važno.

d) ☐ Nije mi važno.

3. Po tvom mišljenju, kakva atmosfera treba da vlada u učionici da bi ostvario najbolje rezultate?

4. Koliko ti je važno da si na času od strane nastavnika/ca uvažan, da imaš njegovu/njenu podršku i povjerenje?

- a) ☐ Veoma mi je važno.
 b) ☐ Uglavnom mi je važno.
 c) ☐ Ponekad mi je važno.
 d) ☐ Nije mi važno.

5. Koliko ti je važno da se tvoje emocionalne potrebe uzimaju u obzir u učionici?

- a) ☐ Veoma mi je važno.
 b) ☐ Uglavnom mi je važno.
 c) ☐ Ponekad mi je važno.
 d) ☐ Nije mi važno.

6. Da bi aktivno učestvovao/la u nastavi da li ti je od presudnog značaja kakva je socio-emocionalna klima u učionici?

- a) ☐ Da, važno mi je da se u učionici osjećam sigurno i slobodno da učestvujem u nastavi ili postavim pitanje bez straha od osude.
 b) ☐ Ne, učestvovaću u nastavi i postaviti pitanje kada me nešto interesuje kakva god da je socio-emocionalna klima u učionici.

7. Da li smatraš da je nastavnik/ca neko ko najviše doprinosi uspostavljanju povoljne ili nepovoljne socio-emocionalne klime u učionici?

- a) ☐ Da, nastavnik/ca rukovodi nastavnim procesom i od njegovih/njenih sposobnosti i tpa ličnosti zavisi kakva će biti socio-emocionalna klima u učionici.
 b) ☐ Ne, učenici su oni od kojih zavisi socio-emocionalna klima u učionici.
 c) ☐ Nešto drugo.

8. Da li smatraš da dobar nastavnik/ca može da utiče na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja i uspostavljanje pozitivne radne atmosfere?

- a) ☐ U potpunosti može uticati

- b) ☐ Često može uticati
- c) ☐ Ponekad može uticati
- d) ☐ Rijetko može uticati
- e) ☐ Ne može uticati

9. Ako se osvrneš na dosadašnje školovanje i svoj uspjeh iz školskih predmeta, primjećuješ da:

- a) ☐ Kod nastavnika/ca kod kojih sam se na času osjećao/la prihvaćeno i gdje je vladala pozitivna socio-emocionalna klima u učionici imao/la sam više motivacije za učenjem i bolje ocjene.
- b) ☐ Svejedno mi bilo kakva je socio-emocionalna klima u učionici, to nije uticalo na moje učenje i ocjene.
- c) ☐ Ništa od navedenog.

10. Tokom dosadašnjeg školovanja, da li si kod nastavnika/ca na čijim je časovima vladala nepovoljna socio-emocionalna klima imao/la motivaciju za učenje i dobre ocjene:

- a) ☐ Nisam imao/la motivaciju za učenje, ali jesam dobre ocjene.
- b) ☐ Nisam imao/la motivaciju ni dobre ocjene.
- c) ☐ Nikada nismo imali nastavnika/cu na čijem času je vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.
- d) ☐ Imao/la sam i motivaciju i dobre ocjene.

11. Tokom dosadašnjeg školovanja da li si iz predmeta kod onih nastavnika na čijim si se časovima osjećao vrijedno, ponosno, poštovano i gdje si mogao da slobodno izraziš svoje mišljenje, imao više motivacije za učenje i ostvarene bolje rezultate u odnosu na predmete gdje to nije bio slučaj?

- a) ☐ Da, kod takvih nastavnika sam imao/la motivaciju za učenje i dobre ocjene.
- b) ☐ Ne, imao sam podjednaku motivaciju i rezultate kod svih nastavnika.
- c) ☐ Nikada se na časovima nisam osjećao vrijedno, ponosno i prihvaćeno.

12. Procijeni u kojoj mjeri su nastavnici/ce uticali/le na dosadašnji razvoj tvoje ličnosti (vrlina).

- a) ☐ U potpunosti su uticali na razvoj moje ličnosti.
- b) ☐ Često su uticali na razvoj moje ličnosti.
- c) ☐ Ponekad su uticali na razvoj moje ličnosti.

d) ☐ Rijetko su uticali na razvoj moje ličnosti.

e) ☐ Nikad nisu uticali na razvoj moje ličnosti.

12.1. Obrazloži svoje odgovor i navedi primjer:

13. Da li smatraš da li je odnos nastavnika/ca prema tebi u dosadašnjem školovanju uticao na razvoj tvojih vrlina?

a) ☐ Da, nastavnici/ce koji su bili posvećeni i predani su pozitivno uticali na razvoj mojih vrlina.

b) ☐ Uticali su kako pozitivno na razvoj mojih vrlina oni koji su bili posvećeni, ali isto tako i negativno oni nastavnici kod kojih je na času vladala nepovoljna socio-emocionalna klima.

c) ☐ Nastavnici/ce nisu uticali na razvoj mojih vrlina.

13.1. Obrazloži svoje odgovor i navedi primjer:

14. Procijeni po tvom mišljenju koliko bi dobar nastavnik/ca mogao/la da doprinese razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika?

a) ☐ Veoma mnogo

b) ☐ Mnogo

c) ☐ Samo donekle

d) ☐ Malo

e) ☐ Nimalo

14.1. Navedi primjer na koji način bi nastavnici/ce mogli/le da doprinesu razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika?

15. Da li je u toku tvog dosadašnjeg školovanja bilo nastavnika koji su značajno pozitivno uticali i podržavali tvoj razvoj?

a) ☐ Da

b) ☐ Ne

Ako si odgovorio sa „da“, navedi koliki je to broj nastavnika bio? ____

16. Da li smatraš da bi bilo potrebno da se nastavnici više osposobljavaju kada su u pitanju socijalne i emocionalne kompetencije i njihova primjena u učionici?

a) ☐ Da, svi nastavnici bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija kako bi njihov rad u učionici bio efikasniji.

b) ☐ Da, neki nastavnici bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija kako bi njihov rad u učionici bio efikasniji.

c) ☐ Postoji mali broj nastavnika koji bi trebali raditi na poboljšanju svojih socijalnih i emocionalnih kompetencija kako bi njihov rad u učionici bio efikasniji.

d) ☐ Ne, nastavnici već posjeduju razvijene socijalne i emocionalne kompetencije koje efikasno koriste u radu sa učenicima.

Hvala na učešću!

Prilog 3: Anketni upitnik za nastavnike

Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika

Anketni upitnik za nastavnike srednjih škola u Baru

Hvala Vam što ste odvojili vrijeme za učestvovanje u ovom istraživanju. Rezultati istraživanja će se koristiti za izradu master rada na temu "Uticaj socio-emocionalne klime u učionici na školski uspjeh učenika".

Vaši će nam odgovori pomoći da bolje razumijemo uticaj socio-emocionalne klime na školski uspjeh učenika.

Anketni upitnik za nastavnike, dostupan i putem linka:
<https://forms.office.com/e/BPy4Ht0en3?origin=lprLink>

1. Nastavnik ste

- ☐ Opšteobrazovnih predmeta
- ☐ Stručnih modula

2. Koliko godina radnog iskustva u nastavi imate?

- ☐ 1 - 4 godine
- ☐ 5 - 10 godina
- ☐ 11 - 20 godina
- ☐ Više od 20 godina

3. Ocijenite koliko Vi kao nastavnik doprinosite razvoju poželjnih osobina kod učenika u učionici?

- ☐ Veoma mnogo
- ☐ Mnogo
- ☐ Samo donekle
- ☐ Malo
- ☐ Nimalo

4. Procijenite u kojoj mjeri na Vašim časovima vlada pozitivna klima gdje učenici mogu slobodno da izraze svoje mišljenje?

- ☐ Uvijek
- ☐ Uglavnom
- ☐ Ponekad
- ☐ Rijetko
- ☐ Nikad

5. Da li Vam je važno da se učenici u učionici osjećaju vrijednim i prihvaćenim?

- ☐ Veoma mi je važno
- ☐ Uglavnom mi je važno
- ☐ Ponekad mi je važno
- ☐ Rijetko kad mi je važno
- ☐ Ne razmišljam o njihovim emocijama za vrijeme časa

6. Da li u toku časova zapazate kada je neki učenik socijalno izolovan i da li pokušavate da istog uključite u grupu?

- ☐ Uvijek
- ☐ Često
- ☐ Ponekad
- ☐ Rijetko
- ☐ Nikada
- ☐ Other

7. Procijenite koliko možete uticati na poboljšanje odnosa među članovima odjeljenja u učionici?

- ☐ U potpunosti mogu uticati
- ☐ Često mogu uticati
- ☐ Ponekad mogu uticati
- ☐ Rijetko mogu uticati
- ☐ Ne mogu uticati

8. Koliko je za Vas bitno da uspostavite podsticajnu socio-emocionalnu klimu u učionici?

- ☐ Veoma mi važno
- ☐ Uglavnom mi važno
- ☐ Ponekad mi je važno
- ☐ Rijetko kad mi je važno
- ☐ Nije mi važno

9. Da bi Vaš rad u učionici sa učenicima bio produktivniji kakva treba da bude socio-emocionalna klima u učionici?

Enter your answer

10. Da li smatrate da Vi kao nastavnik možete uticati na razvoj ličnosti učenika u učionici?

- ☐ U potpunosti
- ☐ Često
- ☐ Ponekad
- ☐ Rijetko
- ☐ Nikad

11. Procijenite da li i koliko možete da dopinesete razvoju poželjnih osobina i vrijednosti kod učenika?

- ☐ Veoma mnogo
- ☐ Mnogo
- ☐ Samo donekle
- ☐ Malo
- ☐ Nimalo

12. Možete li obrazložiti svoj odgovor primjerom iz Vaše vlastite nastavne prakse?

Enter your answer

13. Da li smatrate da socio-emocionalna klima u učionici utiče na školski uspjeh učenika?

- ☐ U potpunosti
- ☐ Često može uticati
- ☐ Ponekad može uticati
- ☐ Rijetko može uticati
- ☐ Ne može uticati

14. Ocjenom od 1 do 5 procijenite u kojoj mjeri su razvijene Vaše socio-emocionalne kompetencije?

- ☐ 1 - nedovoljno
- ☐ 2 - dovoljno
- ☐ 3 - dobro
- ☐ 4 - vrlo dobro
- ☐ 5 - odlično

15. Procijenite u kojoj mjeri većina vaših kolega ima razvijene socio-emocionalne vještine u radu sa učenicima?

- ☐ Veoma razvijene socio-emocionalne vještine
- ☐ Uglavnom razvijene socio-emocionalne vještine
- ☐ Rijetko razvijene socio-emocionalne vještine
- ☐ Potrebno je da se kolege dodatno stručno usavršavaju i rade na razvijanju socio-emocionalnih vještina
- ☐ Other

16. Da li smatrate da bi nastavnicima sistem trebao da ponudi dodatnu podršku i stručna usavršavanja za efikasnije vaspitno djelovanje u nastavi?

- ☐ Da
- ☐ Ne

17. Ako ste odgovorili sa "da" možete li ponuditi neke ideje na koji način bi se to moglo realizovati u praksi?

Enter your answer